

Міністерство освіти і науки України
Запорізький національний університет

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

Навчальний посібник
для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра
спеціальності «Менеджмент» освітньо-професійних програм
«Менеджмент організацій і адміністрування», «Менеджмент готельного,
курортного та туристичного сервісу», «Менеджмент міжнародного бізнесу»,
«Підприємництво та комерційна логістика»

ЗАТВЕРДЖЕНО
вченою радою ЗНУ
Протокол № від .2024

Запоріжжя
2024

УДК 342.7(075.8)
П68

Права та обов'язки людини і громадянина в Україні : навчальний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Менеджмент» освітньо-професійних програм «Менеджмент організацій і адміністрування», «Менеджмент готельного, курортного та туристичного сервісу», «Менеджмент міжнародного бізнесу», «Підприємництво та комерційна логістика» / уклад.: Л. Г. Удовика, І. В. Пелех, Я. О. Сидоров ; за заг. ред. Л. Г. Удовики. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2024. 138 с.

У навчальному посібнику подано матеріал у вигляді таблиць і схем у межах дисципліни «Права і свободи людини і громадянина». Викладено загальне вчення про генезу прав людини, особистісні, громадянські, політичні, економічні, соціальні, культурні, екологічні, інформаційні права людини. Окрема увага приділена висвітленню обмеженню прав людини в умовах воєнного стану.

Для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Менеджмент» освітньо-професійних програм «Менеджмент організацій і адміністрування», «Менеджмент готельного, курортного та туристичного сервісу», «Менеджмент міжнародного бізнесу», «Підприємництво та комерційна логістика».

Рецензент

Д.О. Єрмоленко, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного права Запорізького національного університету

Відповідальний за випуск

Л.Г. Удовика, доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри історії і теорії держави та права Запорізького національного університету

ВСТУП

Пропонований навчальний посібник із дисципліни «Права та обов'язки людини і громадянина в Україні» покликаний сприяти підготовці у Запорізькому національному університеті менеджерів високої кваліфікації, готових і здатних брати активну участь у розбудові демократичної, соціальної, правової держави, формуванні громадянського суспільства в Україні, що має на меті інтегруватися у європейський правовий простір.

Навчальний посібник ґрунтується на оновлених концептуальних підходах у вивченні прав і обов'язків людини і громадянина, використанні новітніх наукових ідей щодо поняття, змісту, обсягу прав людини, підстав їх обмеження в умовах різних правових режимів.

Результативність євроінтеграційного та євроатлантичного поступу, з-поміж іншого, ґрунтується єдності, закріпленні та захисті спільних правових цінностей. Преамбулі Угоди наголошується, що Україна та ЄС: «ВІДДАНІ тісним і тривалим відносинам, які ґрунтуються на спільних цінностях, а саме: на повазі до демократичних принципів, верховенства права ... , прав людини і основоположних свобод, у тому числі прав осіб, які належать до національних меншин, недискримінації осіб, які належать до меншин, і повазі до різноманітності, людської гідності...».

Стан реалізації і захисту прав людини є важливим показником демократичного поступу країни, що дотримується верховенства права, адже права і свободи людини є результатом цивілізаційного розвитку, надбанням народів та найважливішим політико-правовим і соціальним інститутом.

За навчальним планом вивчення дисципліни «Права та обов'язки людини і громадянина в Україні» передбачається у першому семестрі, включає лекційні, практичні заняття.

Мета і завдання курсу. Метою вивчення курсу «Права і свободи людини й громадянина в Україні» полягає у формуванні у студентів компетентностей необхідних для розуміння, усвідомлення, реалізації та захисту своїх прав і обов'язків, формуванні знань про основні права, свободи й обов'язки інших членів сучасного українського суспільства та формуванні високого рівня правової культури.

У процесі вивчення дисципліни охоплюється широке коло питань, які безпосередньо стосуються поняття прав людини, конституційних прав і обов'язків людини й громадянина в Україні, класифікації основних прав людини, гарантій їх захисту. Крім того, розкриваються деякі аспекти, які безпосередньо пов'язані з національним та міжнародним механізмом їх закріплення і захисту.

Міждисциплінарні зв'язки. Навчальна дисципліна «Права та обов'язки людини і громадянина в Україні» взаємопов'язана з навчальними дисциплінами «Менеджмент персоналу», «Лідерство та стилі керівництва», «Методи прийняття управлінських рішень», та з дисциплінами що забезпечують формування компетентності з філософії, соціально-політичних наук

ЗМІСТ

ВСТУП.....	.....
ТЕМА 1. Права людини, права народу, права людства: поняття і зміст...5 (Удовика Л.Г.)	
Опорний конспект.....	6
Питання для самоконтролю	19
ТЕМА 2. Особистісні права і свободи людини.....20 (Удовика Л.Г.)	
Опорний конспект.....	21
Питання для самоконтролю	38
ТЕМА 3. Громадянсько-політичні права і свободи людини (Удовика Л.Г.).....	39
Опорний конспект.....	40
Питання для самоконтролю	48
ТЕМА 4. Економічні права і свободи людини.....49 (Пелех І.В., Удовика Л.Г.)	
Опорний конспект.....	50
Питання для самоконтролю	67
ТЕМА 5. Соціальні права і свободи людини	69
(Пелех І.В.)	
Опорний конспект.....	70
Питання для самоконтролю	88
ТЕМА 6. Культурні права і свободи людини	89
(Пелех І.В.)	
Опорний конспект.....	90
Питання для самоконтролю	98
ТЕМА 7. Екологічні та інформаційні права і свободи людини.....99 (Пелех І.В., Сидоров Я.О.)	
Опорний конспект.....	100
Питання для самоконтролю	116
ТЕМА 8. Захист прав людини.....118 (Пелех І.В., Сидоров Я.О.)	
Опорний конспект.....	119
Питання для самоконтролю	125
 ЛІТЕРАТУРА	
Використана.....	126
Основна.....	127
Додаткова.....	129

ТЕМА №1. ПРАВА ЛЮДИНИ, ПРАВА НАРОДУ, НАЦІЇ ТА ЛЮДСТВА: ПОНЯТТЯ І ЗМІСТ

Джерело :

<https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3917233-gruzinski-neuradovi-organizacii-ta-zmi-oskarzat-zakon-pro-inoagentiv-u-evrosudi.html>

Мета заняття спрямована на формування у студентів системи узагальнених наукових знань про генезу прав людини, народу, нації та прав людства, їх зміст і сутність у понятійному вираженні та нормативному закріпленні, здобуття ними практичних компетентностей та умінь застосовувати набуті знання у різних правових ситуаціях, а також формування активної громадянської позиції щодо реалізації і захисту прав людини, державотворчих та правотворчих процесів.

План

1. Права людини у природному і позитивному типі праворозуміння.
2. Основні покоління прав людини. Нормативне закріплення прав людини.
3. Система основних прав, свобод, обов'язків людини і громадянина. Гарантії прав людини.
4. Права народу, нації та людства : поняття і зміст.

Опорний конспект

Права людини у природному типі праворозуміння

Природно-правовий тип праворозуміння - започаткований в епоху античності й ґрунтується на розумінні права з позицій закладених у ньому моральних засад (справедливості, рівності, свободи), **обумовлених самою природою людини** і незалежних від соціальних умов та держави

Зasadничі складники природно-правового праворозуміння

1) **утвердження ідеї природних, невідчужуваних прав людини**, які не даруються їй державою, а належать від природи нарівні з розумом та іншими людськими якостями

2) **поділ права на природне**, яке походить від природи людини та **позитивне**, що міститься в ухвалених державою законах та інших нормативно-правових актах, що спричиняє розмежування права і закону

3) **тісне поєднання права і моралі**; правом є лише те нормативне явище, яке відповідає суспільним уявленням про справедливість, рівність, свободу

Імануїл Кант (1724–1804)

Право – це «сукупність передумов, за яких сваволя однієї особи сумісна зі сваволею іншої з погляду загального закону свободи». Засади кантівського розуміння права: 1) людина має природний розум і свободу волі, і тому її дії мають визначатися розумними цілями, які вона вільна ставити перед собою й вибирати; 2) люди є вільними й рівними як суб'єкти права. Ідеальне право має створити умови, за яких усі члени суспільства можуть насолоджуватися максимальною свободою й бути забезпеченими від сваволі інших. Це право природне в тому сенсі, що виводиться з «природних» характеристик людини, як її розум і свобода волі. Позитивне право «виникає з волі законодавця». Законодавець повинен прагнути ухвалювати такі закони, які б відповідали ідеальному праву й могли літати підтримку всіх членів суспільства

Право – це обмеження волі кожного умовою згоди його з волею всіх інших, наскільки це можливо за певним загальним законом; публічне право є сукупністю зовнішніх законів, що уможливають таку згоду

Джерело :

<http://www.nbuv.gov.ua/node/6474>

Права людини і позитивно-правовий (юридично-позитивістський) тип праворозуміння

Позитивістський тип праворозуміння - виходить з того, що права людини (для їх позначення ввели термін «суб'єктивне право») є похідними від позитивного, так званого «об'єктивного права», встановленого державою; сформований у другій половині XIX ст. у поглядах Дж. Остіна, К. Бергбома,

Зasadничі складники позитивістського праворозуміння

1) норми права цілком залежать від волі держави, яка може їх надати (через встановлення відповідних норм) і може їх відняти (через скасування таких норм)

2) ототожнення права і закону

3) ігнорування змістовної сторони закону, його моральної цінності

4) заперечення будь-якої творчої ролі судді, формально-догматичне застосування закону

5) абсолютизація формально-логічних, догматичних методів у теоретичному правознавстві та в судовій аргументації

б) зосередження уваги на авторитетно встановлених нормативно-інституційних аспектах права, які є уможливають такі властивості як визначеність, передбачуваність, упорядкованість, гарантованість, стабільність

Різновиди юридичного позитивізму

Класичний позитивізм
(Дж. Остін, Дж. Бентам)
визначає право як наказ суверена і пояснює обов'язковість права існуванням у переважної більшості членів суспільства коритися примусовим наказам

Сучасний позитивізм
(неопозитивізм, постпозитивізм)
пов'язує обов'язковість права з існуванням правила визнання, що визначає умови, які необхідно виконати, аби певну норму можна було вважати правовою

Гене́за нормативного закріплення прав людини

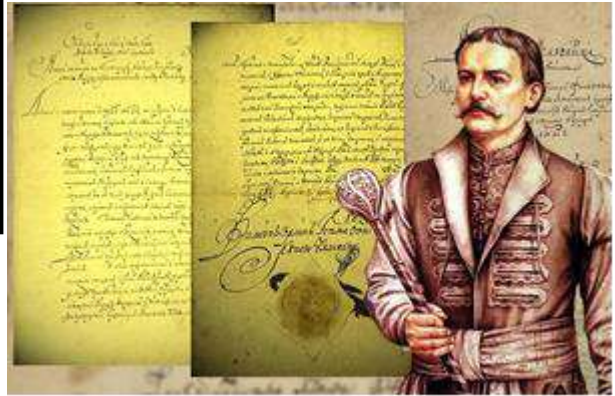
Велика хартія вольностей 1215 р. (Магна Карта – «неписана конституція Англії»). Ст. 39 Великої хартії «жодна вільна людина не може бути схоплена, увязнена, позбавлена майна, вигнана з країни... інакше, ніж за законним вироком перів чи за законом країни».

Англійська Петиція про права 1628 р.
Біль про права, 1628 р.
Габеас Корпус Акта, 1679 р.

Джерело :

<https://www.britannica.com/topic/Magna-Carta>

Джерело :

<https://onmedu.edu.ua/konstytucija-pilipa-orlika->

Руська правда, складена в Київській державі у XI—XII ст. на основі звичаєвого права. Руська Правда містить кримінального, спадкового, торгового і процесуального законодавства.

Конституція Пилипа Орлика 1710 р. - заклали основу розвитку українського конституціоналізму нової і новітньої доби

Декларація про незалежність США 1776 р.
Вірджинська декларація про права 1776 р.
Французька Декларація прав чоловіка та громадянина 1789 р.

Джерело :

<https://images.app.goo.gl/PTa5hmfoUT9w6kwf7>

Загальна декларація прав людини 1948 р.

Стаття 1. Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства.

Джерело :

<https://konotop.in.ua/blogs/zagalniy-deklaratsiyi-prav-lyudini-70-rokiv/>

Покоління прав людини

Перше покоління прав людини – невідчужувані особисті (громадянські) і політичні права: право на свободу думки, совісті, релігії, на життя, свободу, безпеку особи та ін. (система негативних прав). Виникли в епоху буржуазних революцій

Джерело :
<https://www.zgefznu.in.ua/vybory-2023-3/>

Друге покоління прав людини – поглиблення особистих (громадських) і розвиток соціально-економічних і культурних прав: право на працю, відпочинок, соціальне забезпечення, медичну допомогу, захист материнства та ін. Сформувалися після Першої світової війни (система позитивних прав)

Джерело :
<https://smr.gov.ua/uk/novini/podiji/17328-sumchanam-roz-yasnyuyut-prava-pratsivnikov-pid-chas-diji-karantinnikh-zakhodiv.html>

Третє покоління прав людини – колективні права, тобто права всього людства, солідарні права народів: право на мир, безпеку, незалежність (самовизначення народів), безпечне навколишнє середовище та ін. Ці права пов'язані з національно-визвольним рухом, загостренням глобальних проблем

Джерело :
<https://www.pravda.com.ua/news/2022/03/20/7333061/>

Четверте покоління прав людини – права, виникнення яких пов'язано з інформаційним, біомедичними та іншими технологіями. Ці права пов'язані з відкриттями у галузі мікробіології, медицини, генетики та втручанням у психофізіологічну сферу життя людини (право на евтаназію, на штучне запліднення, на сурогатне материнство та ін.

Джерело :
<https://life.pravda.com.ua/society/2022/08/2/249855/>

Права і свободи людини

Права людини – (англ. human rights) правові можливості особи, що забезпечують її розвиток у конкретних історичних умовах, об'єктивно зумовлюються досягнутим рівнем розвитку суспільства і закріплені як міжнародні стандарти, загальні і рівні для всіх людей і гарантовані законами держави як невідчужувані

Термін «права» – визначає конкретні напрямки життєдіяльності людини, визначає міру її можливої поведінки, закріплену в нормативно-правових актах

Термін «свобода» – позначає можливості людини, передбачає самостійний вибір індивідом варіантів своєї поведінки (свобода слова, свобода договору та ін.) наслідків

Природні права людини – природні можливості індивіда, що забезпечують необхідні умови його життя, людську гідність та свободу діяльності у всіх сферах суспільного життя

Права громадянина – сукупність можливостей, закріплених у нормативно-правових актах, які визначають міру свободи суб'єкта, що має постійний політико-правовий зв'язок з державою

Зміст прав людини – це їх якісна характеристика, котра відображається тими умовами й засобами діяльності, що утворюють можливості людини, необхідні для задоволення потреб її існування та розвитку (П.М. Рабінович)

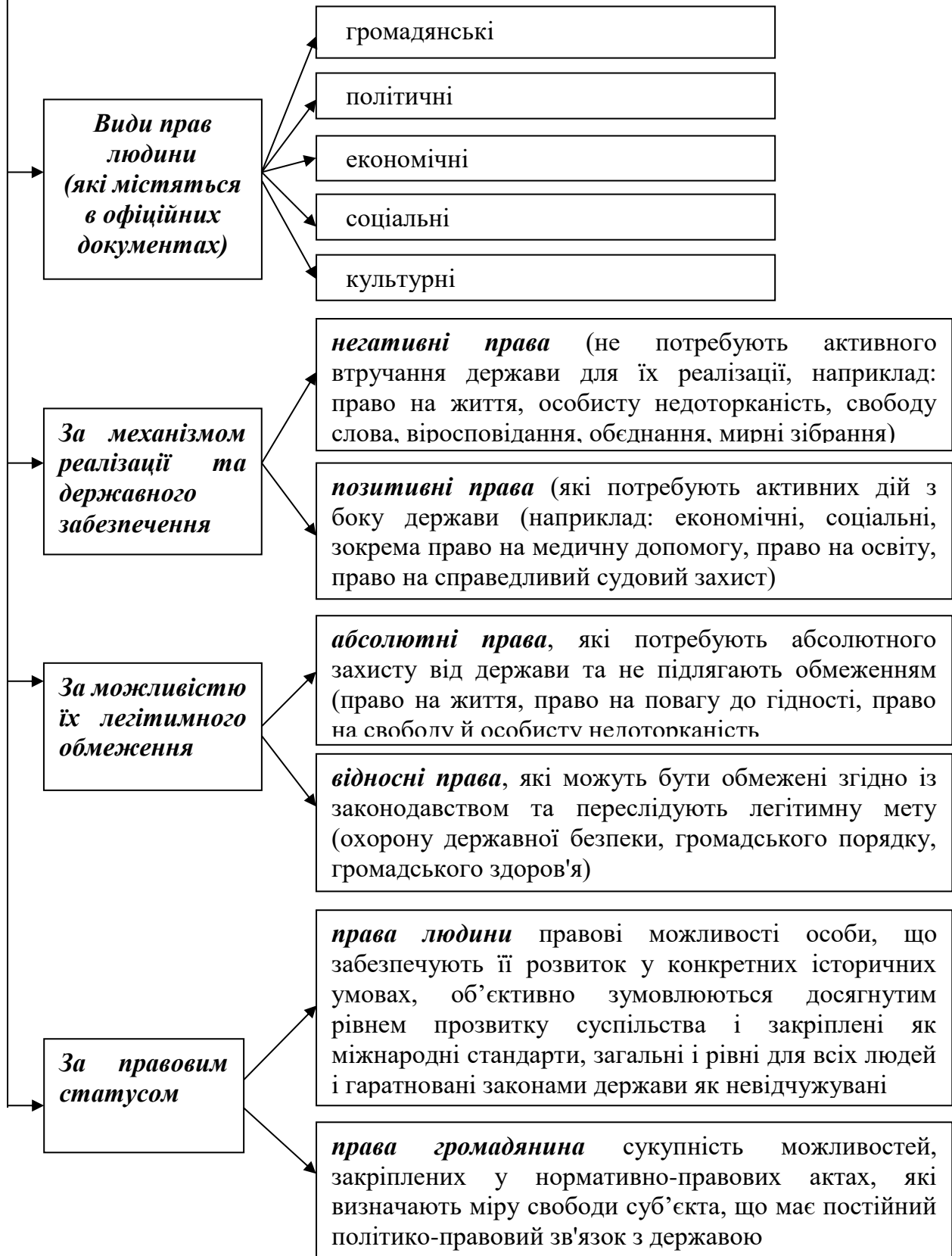
Обсяг прав людини – це їх кількісна характеристика, яка відображається показниками меж відповідних можливостей, виражених у певних одиницях виміру (П.М. Рабінович)

Співвідношення прав людини і прав громадянина

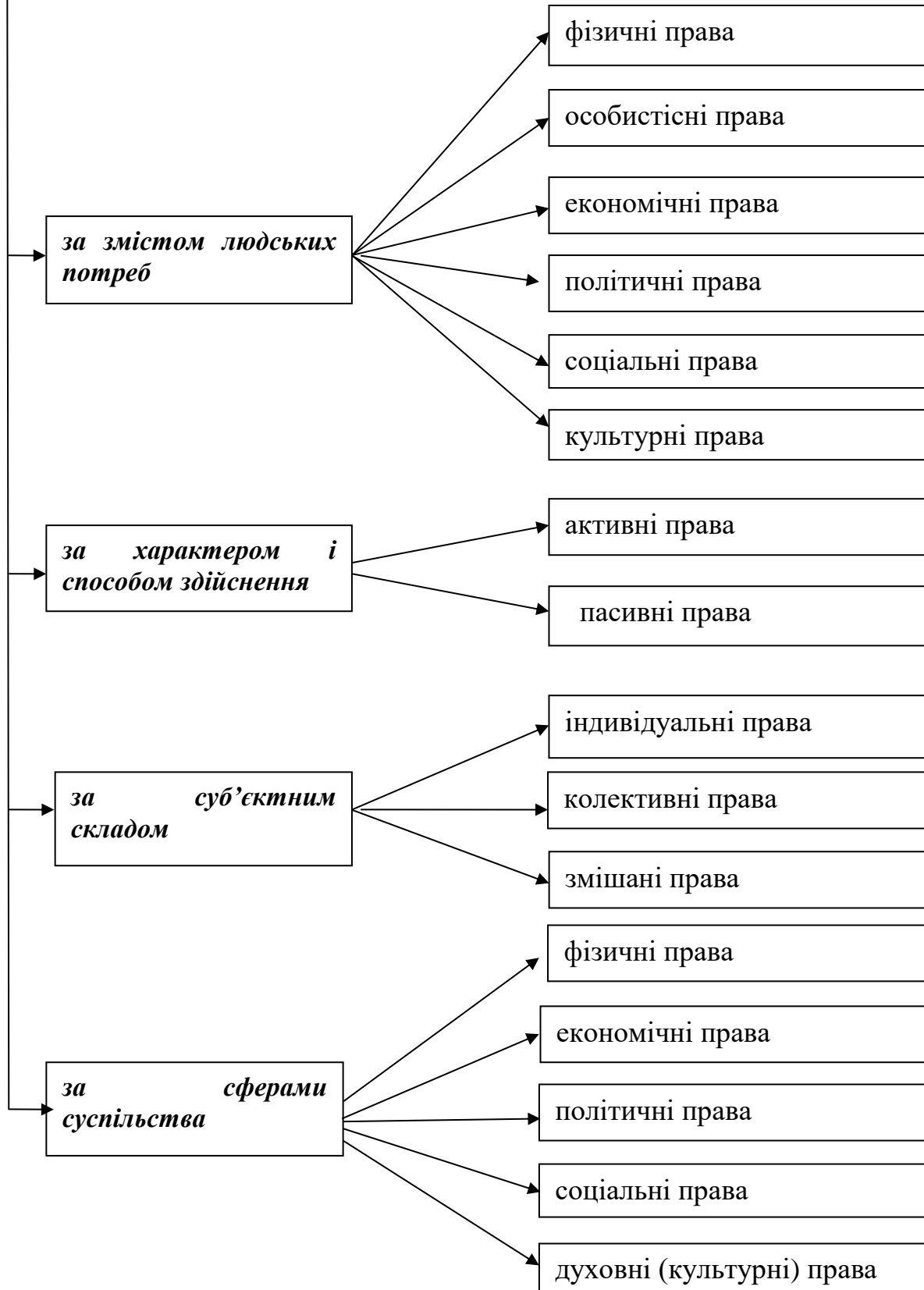
Права людини (позатериторіальні) – існують незалежно від державного визнання, закріплені в законі і поза зв'язком їх носія з конкретною державою. Закріплені в міжнародних актах, їх реалізація здійснюється в сфері будь-якого громадянського суспільства

Права громадянина (територіальні) – передбачають наявність громадянства, тобто правовий зв'язок людини і держави. Закріплені в конституції конкретних держав, їх реалізація охоплює сферу відносин індивіда з даною державою

Критерії класифікації прав людини

Критерії класифікації прав людини

Права людини

Фізичні (інакше кажучи, вітальні, тобто життєві) права — це можливості людини, необхідні для її фізичного існування, для задоволення її біологічних, матеріальних потреб (зокрема, права на життя; фізичну недоторканність; вибір місця проживання; безпечне природне середовище; житло; належний рівень матеріального забезпечення; власність на предмети споживання; медичне обслуговування та інші види життєнеобхідного соціального забезпечення)

Особистісні права — це можливості збереження, розвитку і захисту морально-психологічної індивідуальності людини, її світогляду та духовності (зокрема, право на ім'я; честь і гідність; на свободу і особисту недоторканність; на свободу сумління, переконань та їх прояву й поширення; на недоторканність житла та інших володінь; на свободу пересування, вибір місця перебування та ін.)

Політичні права — це можливості людини брати участь у державному і громадському житті, впливати на діяльність різноманітних державних органів, а також громадських об'єднань політичного спрямування (зокрема, право на громадянство та правосуб'єктність; участь у формуванні представницьких органів державної влади та місцевого самоврядування; участь у державному управлінні суспільством; участь у створенні й діяльності громадських об'єднань; право на петиції, індивідуальні й колективні письмові звернення до державних органів; право збиратися мирно, без зброї, проводити мітинги, демонстрації, пікетування тощо)

Економічні права — це можливості людини реалізовувати свої здібності, здобувати засоби для існування, беручи участь у виробництві матеріальних та інших благ (зокрема, права на власність щодо засобів виробництва; здобуття професії; вибір та здійснення трудової або іншої діяльності; сприятливі умови та справедливу оплату праці; відпочинок і дозвілля)

Соціальні права — це можливості людини і громадянина бути соціально захищеним державою (зокрема, право на соціальне забезпечення, право на охорону здоров'я, право на відпочинок, право на захист материнства і дитинства, право на гідний рівень життя)

Культурні (гуманітарні) права — це можливості збереження і розвитку національної самобутності, доступу до духовних здобутків людства, їх засвоєння, використання та участі у подальшому вдосконаленні (зокрема, право на освіту й виховання; користування надбаннями культури і мистецтва; наукову, технічну і художню творчість; авторські права)

Система гарантій прав людини

Гарантії прав і свобод людини і громадянина – це система умов, засобів і способів, що забезпечують всім і кожному рівні можливості для придбання, реалізації та захисту своїх прав і свобод.

Міжнародно-правові гарантії – закріплені в міжнародних правових актах : загальна декларація прав людини, міжнародних пактах про права людини

Гарантії регіональних співтовариств – закріплені в регіональних правових актах, зокрема актах Європейського Союзу, Ради вропи, Організації африканської єдності, Організації американських держав, Асоціації держав Південно-Східної Азії та ін

Внутрішньодержавні гарантії – закріплені в національному законодавстві, насамперед, конституційному та забезпечуються відповідними матеріальними та організаційними засобами.

Економічні гарантії – це наявність розвиненої економіки, здатної задовольнити основні матеріальні потреби конкретної людини та суспільства в цілому

Соціальні гарантії – соціальна захищеність людини, досягнення певного рівня добробуту, гарантований рівень заробітної плати

Ідеологічні гарантії – загальна, політична, правова, моральна культура суспільства, насамперед, посадовців

Політичні гарантії – народовладдя, багатопартійність, гласність, підконтрольність державних органів громадянам та їх об'єднанням

Юридичні гарантії – це сукупність правових засобів (органи державної влади, правоохоронні органи, система права і законодавства), які забезпечують реалізацію суб'єктивних прав і свобод індивіда, які охороняють і захищають їх від незаконних обмежень і порушень

Конституційні (загальні) гарантії

Галузеві гарантії

Право на судовий захист

Право знати свої права і обов'язки

Презумпція невинуватості

Право на правову допомогу

Права дитини

Дитиною є «кожна людська істота до досягнення 18-річного віку», якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше (Стаття Конвенції про права дитини, прийнятої ООН у 1989 р.; за 10 років до прийняття цієї Конвенції ООН проголосила Декларацію прав дитини)

Група додаткових прав

Група прав, що за своїм змістом не відрізняється

1) **фізичні** – права на першочерговість захисту і допомоги, здорове зростання, на захист з боку держави від недбалого і брутального, жорстокого поводження, експлуатації, від розбещення, неприпустимість таких кримінальних покарань як смертна кара і довічне ув'язнення

2) **особистісні** – права на знання своїх батьків, на нерозлучення з ними (на сімейні зв'язки), на отримання виховання

3) **культурні** – право на ігри та розважальні заходи

4) **економічні** – право не бути залученим до праці до досягнення певного віку, право на

4) **соціальні, трудові** – право на отримання зарплатні; трудовий стаж; премію; відрахування в пенсійний фонд; соціальне страхування; відпустку; вихідні дні; режим робочого часу; (за згодою батьків можуть, як виняток, прийматись на роботу особи, які досягли 15 років; допускається прийняття на роботу учнів, у вільний від навчання час по досягненню 14 років за згодою батьків; усі особи молодше 18 років приймаються на роботу лише після попереднього медичного огляду; абсорняється застосування праці неповнолітніх: на важких роботах, на роботах зі шкідливими та небезпечними умовами праці, на підземних роботах, нічні, надурочні роботи. робота в вихідні дні)

5) **політичні** – право на участь у дитячих і молодіжних громадських організаціях а не призиватись на державну військову службу до 15 років, на захист з боку держави від недбалого і брутального, жорстокого поводження, експлуатації, від розбещення

Загальносоціальні обов'язки людини та їх види

Загальносоціальні обов'язки людини – це необхідність певної її поведінки, об'єктивно зумовлена конкретно-історичними потребами існування та розвитку інших людей, нації, народу, його соціальних груп і всього людства

Види загальносоціальних обов'язків людини

Фізичні - утримувати і захищати своїх неповнолітніх дітей; утримувати непрацездатних батьків.

Особистісні - поважати честь, гідність, сумління, думки і погляди людей або їхніх спільностей; виховувати своїх дітей.

Економічні - віддавати частину індивідуального прибутку, доходу на загальносуспільні потреби.

Політичні - протистояти насильству, вдаватися тільки до мирних засобів задоволення своїх політичних інтересів.

Культурні - дбайливо ставитися до пам'яток історії людства, народу.

Екологічні обов'язки – берегти природу; компенсувати збитки, заподіяні забрудненням та іншим негативним впливом на навколишнє природне середовище.

Інформаційні обов'язки- надавати інформацію; зберігати режим таємниці щодо отриманої на законних підставах інформації з обмеженим доступом.

Джерело : <https://www.ratusha.if.ua/stalo-vidomo-iak-ttsk-na-prykarpatti-vykonuiut-plan-z-mobilizatsii/>

Основні права нації (народу)

Основні права нації (народу) - це певні можливості кожної нації (іншої етнічної спільноти, народу), які необхідні для її нормального існування і розвитку в конкретно-історичних умовах, об'єктивно зумовлені досягнутим рівнем розвитку суспільства, ці можливості мають бути загальними та рівними для всіх націй (народів)

Види основних прав нації

Фізичні права — можливості нації, необхідні для її фізичного існування, виживання, задоволення життєво необхідних матеріальних потреб (наприклад, права на соціальну безпеку, національний та міжнародний мир і мирне співіснування з іншими націями, народами; екологічну безпеку)

Економічні права — можливості розвивати, збільшувати виробництво матеріальних благ для забезпечення і підвищення рівня добробуту даної нації (наприклад, право володіти, користуватись і розпоряджатись усіма природними та матеріальними ресурсами на своїй території)

Політичні права — можливості самостійно, за своїм власним добровільним рішенням визначати характер і спосіб свого соціально-політичного *конституювання*, самоствердження як певної єдності, спільності, а також формування своїх взаємин з іншими етнічними — як державними, так і недержавними — утвореннями (це насамперед право на політичне самовизначення тощо)

Етнічні права — можливості збереження, виявлення, розвитку і захисту національної (етнічної) самобутності, своєрідності, унікальності (наприклад, права на культивування своєї мови, специфічного духовного менталітету, національних звичаїв і традицій, певної назви нації)

Культурні права — можливості зберігати, виявляти, розвивати і захищати здобутки національної культури в усьому розмаїтті її проявів, а також користуватись культурними надбаннями інших народів (право на збереження пам'яток національної історії та культури)

Права людства

Основні права людства – це певні можливості людства, які необхідні для його існування і розвитку як єдиного цілісного суб'єкта світової історії – носія земної цивілізації та об'єктивно зумовлені станом соціального і природного середовища» (П. Рабінович).

Права людства є мета-правами, які існують як надбудова і водночас як база для всіх інших прав (І. Іванків).

Відмінні ознаки прав людства та їх види (І. Іванків)

1) суб'єктом цих прав є людство; 2) іманентна співзалежність з правами людини; 3) неможливість реального забезпечення прав людства для особи без гарантування їх реалізації для всіх; 4) екстратериторіальність; 5) належність різним поколінням людства.

Право на мир. Вперше проголошено Генеральною асамблеєю ООН у 1978 р. в рамках прийняття “Декларація про виховання народів у дусі миру” яка проголошує, що мир між народами є основним благом людства і необхідною умовою його подальшого розвитку; визнається невід'ємне право на життя в мирі, що належить людським особам і народам без будь-яких обмежень; вказується важлива ознака права на мир, а саме його належність різним поколінням людей.

Право людства на здорове довкілля – включає об'єктивні та процедурні складові: об'єктивні складові: чисте, безпечне для здоров'я людини повітря; безпечний і стабільний клімат; доступ до чистої безпечної для здоров'я людини питної води; здоровий та сталий вирощений продукт; нетоксичні середовища для проживання, праці, навчання та гри; здорове та багате біорізноманіття; **процедурні складові :** доступ до інформації, право на участь у прийнятті рішень та доступ до правосуддя, ефективні засоби правового захисту, включаючи безпечне здійснення цих прав без репресій і помсти. Реалізація права на здорове довкілля також вимагає міжнародної співпраці, солідарності та рівності в діяльності з охорони довкілля.

Резолюція ГА ООН (28 липня 2022 р.) 1) визнала право на чисте, здорове та стале довкілля як право людини, 2) відзначила, що це право пов'язане з іншими правами та існуючим міжнародним правом та ін.. 3) підтвердила, що сприяння цьому праву вимагає повної реалізації багатосторонніх екологічних угод на принципах міжнародного екологічного права та ін.

Право людства на сталий розвиток - невід'ємне право людини, через яке кожна людина і всі народи мають право брати участь у такому економічному, соціальному, культурному і політичному розвитку, при якому можуть бути повністю здійснені всі права людини й основні свободи, а також сприяти і користуватися його благами (Декларація ООН про право на розвиток).

ЗАВДАННЯ І ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

ТЕРМІНОЛОГІЧНЕ ЗАВДАННЯ

Засвойте визначення понять: права людини, права громадянина, права дитини, природні права, позитивні права, негативні права, обов'язки людини, обов'язки громадянина, покоління прав людини, права нації, права народу, права людства.

СХЕМАТИЧНЕ ЗАВДАННЯ

Накреслити в зошиті схему:

- а) генезу прав людини в Україні;
- б) таблицю-порівняння прав людини і прав громадянина;
- в) видів прав нації (народу).

ПРАКТИЧНЕ ЗАВДАННЯ

1. Середньовічний юрист Шасене – президент Прованського парламенту, став відомим завдяки судовому процесу за позовом Отенського єпископа в якому Шасене виступав захисником щурів. У своїй промові захисник зазначив, що засідання суду не може відбутися, оскільки не всі щурі отримали повістки про виклик до суду у зв'язку зі значною розпорошеністю місць їх проживання. Крім цього, свою позицію він аргументував тим, що щурі бояться вуличних котів, не можуть усі з'явитися на слухання. І нарешті, Шасене заявив, що судити всіх щурів разом не можна, кожен з них має відповідати за скоєне персонально.

2. На сайті Міністерства юстиції ознайомтесь із РІШЕННЯМИ ЩОДО УКРАЇНИ, ВИНЕСЕНІ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СУДОМ З ПРАВ ЛЮДИНИ. (URL : V.UA/M/RISHENNYA-SCHODO-UKRAINI-VINESENI-EVROPEYSKIM-SUDOM-Z-PRAV-LYUDINI). Зробіть узагальнення та обґрунтовані висновки щодо практики ЄСПЛ у справах щодо України.

ТЕМА №2. ОСОБИСТІСНІ ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ

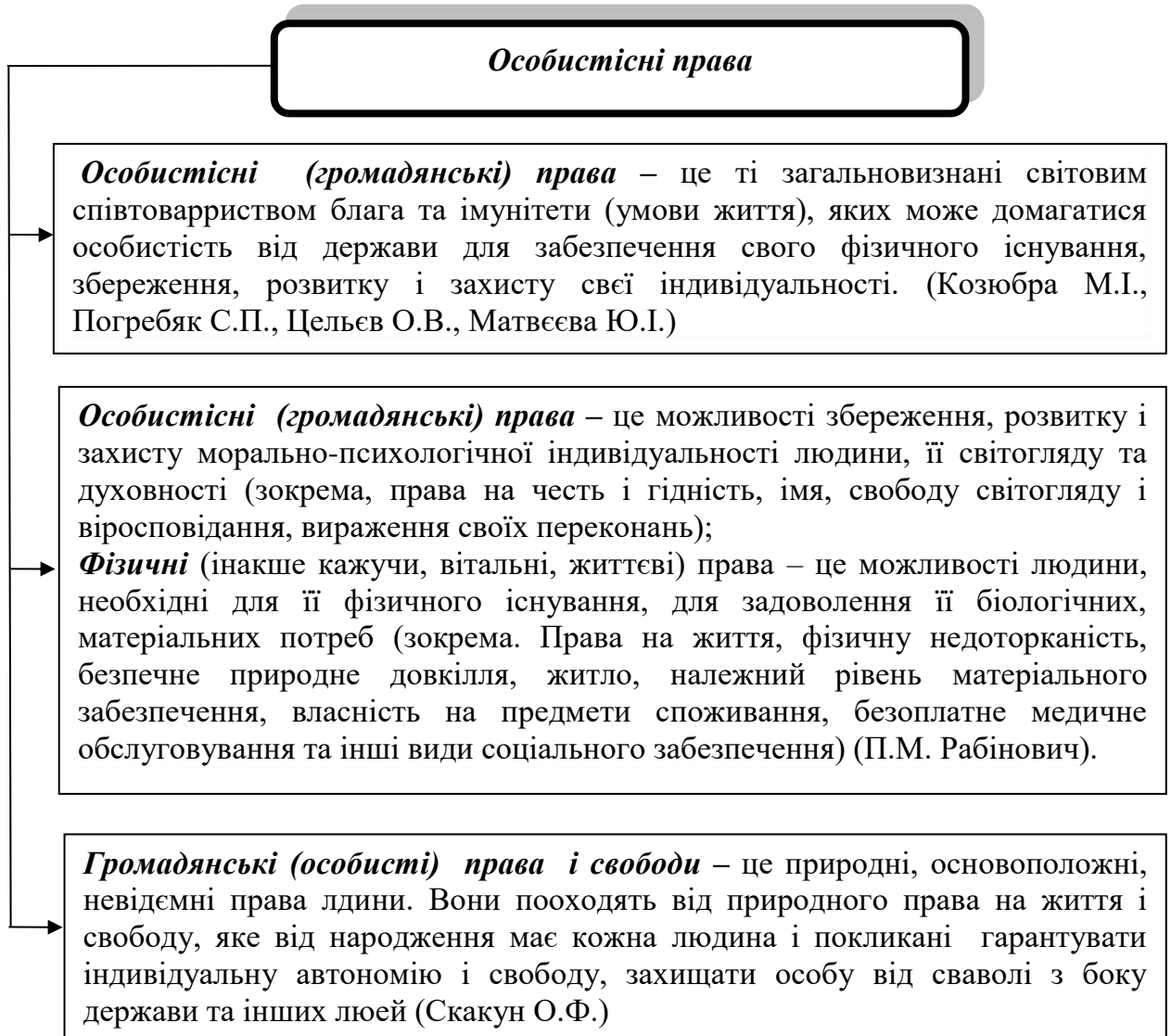
Джерело: <https://images.app.goo.gl/HC2e9AnMymzVMTEs9>

Мета заняття спрямована на формування у студентів системи узагальнених наукових знань про зміст і сутність особистісних прав і свобод людини в їх понятійному вираженні, здобуття ними практичних компетентностей та умінь застосовувати набуті знання у різних правових ситуаціях, а також формування активної громадянської позиції щодо реалізації і захисту прав людини, державотворчих та правотворчих процесів.

План

1. Поняття особистісних права людини
2. Право на життя. Конституційно-правовий зміст права на життя.
3. Право на свободу, волю і особисту недоторканість.
4. Право на повагу до гідності та право на честь.
5. Право на недоторканність житла та іншого володіння особи.
6. Право на свободу пересування, вільний вибір місця проживання.
Право на таємницю кореспонденції.
7. Право на свободу думки і слова, світогляду, віросповідання і вільне вираження своїх поглядів і переконань

Опорний конспект

Особистісні права і свободи людини

Особистісні права – це можливості збереження, розвитку і захисту морально-психологічної індивідуальності людини, її світогляду і духовності

Право на життя

Право на життя (ст. 27 Конституції України)

Зміст права на життя

- Можливість захисту власного життя від протиправних посягань (ч.2 ст. 282 ЦК)
- Право на усунення загрози життю (ст. 282 ЦК)
- Обов'язок забезпечення належного життєвого рівня, необхідного для підтримки біологічного життя людини (ст. 48)

Право на повагу до людської гідності

Право на повагу до людської гідності (ст. 28 Конституції України)

Забезпечується встановленням заборон на протиправні дії, що посягають на людську гідність: катування, жорстоке, нелюдське таке, що принижує гідність, поведіння або покарання, примусові медичні або наукові дослідження на людині

Право на свободу, і особисту недоторканість

Право на свободу й особисту недоторканість (ст.29 Конституції України)

Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом.

Право на недоторканість житла

Право на недоторканість житла (ст. 30 Конституції України)

Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду.

Право на невтручання в приватне життя

Право на невтручання в приватне життя (ст. 32 Конституції України)

Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України.

Особистісні права і свободи людини

Право на захист честі, гідності і ділової репутації

Право на захист честі, гідності і ділової репутації (ч.2 ст. 32 Конституції України, ст. 277 ЦК). Передбачає право громадянина та юридичної особи вимагати через суд спростування недостовірної інформації (відомостей, що не відповідають дійсності або викладені неправдиво), яка принижує їхню честь, гідність чи ділову репутацію або завдає шкоди їхнім інтересам.

Свобода пересування, вільний вибір місця проживання

Свобода пересування, вільний вибір місця проживання (ст. 32 Конституції України)
Кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом.

Право на свободу думки, слова, світогляду і віросповідання

Право на свободу світогляду і віросповідання (ст.35 Конституції України). Право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноосібно чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність.

Право на життя

Зміст права на життя включає:

- 1) правомірну діяльність суб'єктів права (ніхто не може бути свавільно позбавлений життя, а праву на життя кореспондує обов'язок держави та інших суб'єктів права визнавати та не порушувати його);
- 2) здійснення права на життя є реальною можливістю для людини вимагати від держави виконувати свій обов'язок — захищати життя людини (ця можливість реалізується через обов'язок держави криміналізувати вбивство та відмовитися від смертної кари як засобу кримінального покарання);
- 3) кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань (засобом реалізації цих конституційних положень є існування можливості необхідної оборони та крайньої необхідності)

Право на життя

Елементи змісту права на життя згідно ЦК України:

- 1) заборона позбавлення життя фізичної особи;
- 2) захист свого життя і здоров'я та інших осіб від протиправних посягань не забороненими законом засобами;
- 3) неможливість проведення медичних, наукових та інших дослідів щодо неповнолітньої, недієздатної особи чи без її вільної згоди;
- 4) заборона задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя;
- 5) недозволенність стерилізації щодо неповнолітньої особи та особлива вимога щодо порядку стерилізації недієздатної особи;
- 6) визначений порядок проведення операцій по штучному перериванню вагітності, штучного запліднення та перенесення зародка в організм жінки

Зміст права на власне життя передбачає:

- 1) можливість захисту власного життя від протиправних посягань (ч. 2 ст. 281 ЦК)
- 2) право на усунення загрози життю (ст. 282 ЦК),
- 3) обов'язок забезпечення належного життєвого рівня, необхідного для підтримки біологічного життя людини (ст. 48 Конституції України)

Загальна декларація прав людини

Стаття 3. Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність.

Європейська конвенція з прав людини

Стаття 2 Право на життя

1. Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання.
2. Позбавлення життя не розглядається як таке, що вчинене на порушення цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили: а) для захисту будь-якої особи від незаконного насильства; б) для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою; с) при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання

Конституція України

Стаття 27. Кожна людина має невід'ємне право на життя.

Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави - захищати життя людини.

Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.

Право на свободу і особисту недоторканість ч.1

Право на свободу та особисту недоторканність – це особисте суб'єктивне право людини, яке гарантує йому свободу від протиправних посягань на життя, здоров'я, індивідуальну безпеку з боку кого б то не було, не допускає незаконних і безпідставних дій посадових осіб державних органів і громадських організацій щодо особистої недоторканності при виконанні ними своїх обов'язків і надає можливість відновлення порушеного права.

Загальна декларація прав людини

Стаття 4 Ніхто не повинен бути в рабстві або у підневільному стані; рабство і работоргівля забороняються в усіх їх видах.

Стаття 5 Ніхто не повинен зазнавати тортур, або жорстокого, нелюдського, або такого, що принижує його гідність, поводження і покарання.

Конституція України

Стаття 29. Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність.

Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом.

У разі нагальної необхідності запобігти злочинів чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою.

Кожному заарештованому чи затриманому має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правничою допомогою захисника.

Кожний затриманий має право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання.

Джерело: <https://depositphotos.com/ua/photo/man-in-handcuffs-behind-bars-in-a-police-station-212091490.html>

Право на свободу і особисту недоторканість ч.2

Європейська конвенція з прав людини

Стаття 4 Заборона рабства і примусової праці

1. Нікого не можна тримати в рабстві або в підневільному стані.
2. Ніхто не може бути присилуваний виконувати примусову чи обов'язкову працю.
3. Для цілей цієї статті значення терміна "примусова чи обов'язкова праця" не поширюється: а) на будь-яку роботу, виконання якої зазвичай вимагається під час призначеного згідно з положеннями статті 5 цієї Конвенції тримання в умовах позбавлення свободи або під час умовного звільнення; б) на будь-яку службу військового характеру або – у випадку, коли особа відмовляється від неї з мотивів особистих переконань у країнах, де така відмова визнається, – службу, яка вимагається замість обов'язкової військової служби; с) на будь-яку службу, що вимагається у випадку надзвичайної ситуації або стихійного лиха, яке загрожує життю чи благополуччю добробуту суспільства; d) на будь-яку роботу чи службу, яка є частиною звичайних громадянських обов'язків.

Стаття 5 Право на свободу та особисту недоторканість

1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканість. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом: а) законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом; б) законний арешт або затримання особи за невиконання законного припису суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом; с) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення, або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення; d) затримання неповнолітнього на підставі законного рішення з метою застосування наглядових заходів виховного характеру або законне затримання неповнолітнього з метою допровадження його до компетентного органу; e) законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, законне затримання психічнохворих, алкоголіків або наркоманів чи бродяг; f) законний арешт або затримання особи з метою запобігання її недозволеному в'їзду в країну чи особи, щодо якої провадиться процедура депортації або екстрадиції.
2. Кожен, кого заарештовано, має бути негайно поінформований зрозумілою для нього мовою про підстави його арешту і про будь-яке обвинувачення, висунуте проти нього.
3. Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту "с" пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судові засідання.
4. Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним.
5. Кожен, хто є потерпілим від арешту або затримання, здійсненого всупереч положенням цієї статті, має забезпечене правовою санкцією право на відшкодування.

Виключні випадки позбавлення волі

1) законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом;

2) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення

3) законний арешт або затримання особи за невиконання законного припису суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом

4) законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, законне затримання психічнохворих, алкоголіків або наркоманів чи безхатьків

5) законний арешт або затримання особи з метою запобігання її недозволеному в'їзду в країну чи особи, щодо якої провадиться процедура депортації або екстрадиції

Права особи при арешті

Кожен, кого заарештовано, має бути негайно поінформований зрозумілою для нього мовою про підстави його арешту і про будь-яке обвинувачення, висунуте проти нього.

Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним.

Кожен, хто є потерпілим від арешту або затримання, здійсненого всупереч положенням цієї статті, має забезпечене правовою санкцією право на відшкодування

Кожен, кого заарештовано або затримано, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судове засідання.

Джерело:

<https://depositphotos.com/photos>

Правосуб'єктність та право на повагу до людської гідності

Гідність людини в об'єктивному значенні - визнання і повага до особи з боку оточуючих, та **в суб'єктивному** - як усвідомлення особою свого суспільного становища. Гідність виконує важливу соціальну функцію – вона відображає не лише ті якості, що становлять гідність людини в даний момент, тобто якою вона є зараз, але й формують ідеальний образ людини, тобто виражає, якою вона має бути. (О.Гришук)

Загальна декларація прав людини

Стаття 6. Кожна людина, де б вона не перебувала, має право на визнання її правосуб'єктності.

Стаття 7. Всі люди рівні перед законом і мають право, без будь-якої різниці, на рівний їх захист законом. Усі люди мають право на рівний захист від якої б то не було дискримінації, що порушує цю Декларацію, і від якої б то не було підбурювання до такої дискримінації.

Стаття 8. Кожна людина має право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами в разі порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом.

Стаття 9. Ніхто не може зазнавати безпідставного арешту, затримання або вигнання.

Європейська конвенція з прав людини

Стаття 7. Ніякого покарання без закону 1. Нікого не може бути визнано винним у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення на підставі будь-якої дії чи бездіяльності, яка на час її вчинення не становила кримінального правопорушення згідно з національним законом або міжнародним правом. Також не може бути призначене суворіше покарання ніж те, що підлягало застосуванню на час вчинення кримінального правопорушення. 2. Ця стаття не є перешкодою для судового розгляду, а також для покарання будь-якої особи за будь-яку дію чи бездіяльність, яка на час її вчинення становила кримінальне правопорушення відповідно до загальних принципів права, визнаних цивілізованими націями

Конституція України

Стаття 28. Забезпечується встановленням заборон на протиправні дії, що посягають на людську гідність: катування, жорстоке, нелюдське таке, що принижує гідність, поводження або покарання, примусові медичні або наукові дослідження на людині

Джерело:

<https://digitalmaidan.org/history/euromaidan->

**Право на недоторканість житла
Право на невтручання в приватне життя**

Загальна декларація прав людини

Стаття 12. Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, тайну його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань.

Європейська конвенція з прав людини

Стаття 8. Право на повагу до приватного і сімейного життя 1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. 2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання зворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Конституція України

Стаття 30. Кожному гарантується недоторканність житла.

Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду.

У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку.

Стаття 31. Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинам чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо.

Стаття 32. Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України.

Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Кожний громадянин має право знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею.

Кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації.

Загальна декларація прав людини

Стаття 7. Всі люди рівні перед законом і мають право, без будь-якої різниці, на рівний їх захист законом. Усі люди мають право на рівний захист від якої б то не було дискримінації, що порушує цю Декларацію, і від якого б то не було підбурювання до такої дискримінації.

Стаття 8. Кожна людина має право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами в разі порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом.

Європейська конвенція з прав людини

Стаття 6. Право на справедливий суд

1. Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або – тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, – коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя.

2. Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку.

3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права: а) бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього; б) мати час і можливість, необхідні для підготовки свого захисту; в) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя; г) допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення; е) якщо він не розуміє мови, яка використовується в суді, або не розмовляє нею, – одержувати безоплатну допомогу перекладача.

Стаття 7. Ніякого покарання без закону

1. Нікого не може бути визнано винним у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення на підставі будь-якої дії чи бездіяльності, яка на час її вчинення не становила кримінального правопорушення згідно з національним законом або міжнародним правом. Також не може бути призначене суворіше покарання ніж те, що підлягало застосуванню на час вчинення кримінального правопорушення.

2. Ця стаття не є перешкодою для судового розгляду, а також для покарання будь-якої особи за будь-яку дію чи бездіяльність, яка на час її вчинення становила кримінальне правопорушення відповідно до загальних принципів права, визнаних цивілізованими націями.

Право на захист честі, гідності і ділової репутації

Конституція України

Стаття 55. Права і свободи людини і громадянина захищаються судом.

Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених цією Конституцією, та у порядку, визначеному законом.

Кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

Право на свободу пересування, вільний вибір місця проживання

Загальна декларація прав людини

Стаття 13

1. Кожна людина має право вільно пересуватися і обирати собі місце проживання у межах кожної держави.

2. Кожна людина має право покинути будь-яку країну, включаючи й свою власну, і повертатися у свою країну.

Стаття 14

Кожна людина має право шукати притулку від переслідувань в інших країнах і користуватися цим притулком.

Це право не може бути використане в разі переслідування, яке в дійсності ґрунтується на вчиненні неполітичного злочину, або діяння, що суперечить цілям і принципам Організації Об'єднаних Націй.

Конституція України

Стаття 32. Кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом.

Громадянин України не може бути позбавлений права в будь-який час повернутися в Україну.

Право на таємницю кореспонденції

Загальна декларація прав людини

Стаття 12

Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, тайну його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань.

Конституція України

Стаття 31. Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинів чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо.

Право на таємницю кореспонденції

застосовується лише за чітко визначених умов, серед яких:

- 1) обмеження повинно бути встановлене законом або здійснюватися згідно із законом;
- 2) обмеження має бути необхідним у демократичному суспільстві;
- 3) обмеження повинно запроваджуватись лише для захисту конкретних інтересів

Джерело: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/3531949-bez-taiemnytsi-lystuvannia-yak-v-ukraini-dotrymuuitsia-prava-na-pryvatnist>

***Право на свободу думки і совісті, світогляду,
віросповідання і вільне вираження своїх поглядів***

Загальна декларація прав людини

Стаття 18

Кожна людина має право на свободу думки, совісті і релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання і свободу сповідувати свою релігію або переконання як одноособово, так і разом з іншими, прилюдним або приватним порядком в ученні, богослужінні і виконанні релігійних та ритуальних обрядів

Стаття 19

Кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів.

Стаття 20

1. Кожна людина має право на свободу мирних зборів і асоціацій.
2. Ніхто не може бути примушений вступати до будь-якої асоціації.

Європейська конвенція з прав людини

Стаття 9. Свобода думки, совісті і релігії

1. Кожен має право на свободу думки, совісті та релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання, а також свободу сповідувати свою релігію або переконання під час богослужіння, навчання, виконання та дотримання релігійної практики і ритуальних обрядів як одноособово, так і спільно з іншими, як прилюдно, так і приватно.

2. Свобода сповідувати свою релігію або переконання підлягає лише таким обмеженням, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для охорони публічного порядку, здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Стаття 10. Свобода вираження поглядів

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

**Право на свободу думки і совісті, світогляду,
віросповідання і вільне вираження своїх поглядів**

Конституція України

Стаття 35.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Стаття 35. Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність.

Здійснення цього права може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей.

Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа - від церкви. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова.

Ніхто не може бути увільнений від своїх обов'язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань. У разі якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінене альтернативною (невійськовою) службою.

Джерело: <https://pon.org.ua/novyny/6018-kozhen-maye-pravo-na-svobodu-dumki-rshennyayevropeyskogo-sudu.html>

Джерело:
<https://integreat.app/landau/uk/спільне-проживання-в-німеччині/свобода-віросповідання>

Права людини, які не підлягають обмеженням

Право на рівні конституційні права і свободи та рівність перед законом (ст. 24 Конституції України)

Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Право на громадянство і право на зміну громадянства (ст. 25 Конституції України)

Право на життя (ст. 27 Конституції України)
(крім випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій)

Право на повагу до гідності (ст. 28 Конституції України)

Право на свободу та особисту недоторканість (ст. 29 Конституції України)

Право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів. (ст. 40 Конституції України)

Право на захист прав і свобод у суді (ст. 55 Конституції України)

Право на професійну правничу допомогу (ст. 59 Конституції України)

Право не притягуватися двічі до юридичної відповідальності одного виду за одне і те ж правопорушення (ст. 61 Конституції України)

Презумпція невинуватості (ст. 62 Конституції України)

Абсолютні права

Безмежних, абсолютних прав людини в реальному житті практично не існує; виняток із прав людини, які можуть претендувати на абсолютність, необмеженість, становлять хіба що право на людську гідність (М.І. Козюбра)

Абсолютними правами зазвичай вважають: заборону катувань; заборону нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження; заборону рабства; заборону зворотної дії кримінального закону (ніякого покарання без закону), окрім вчинення міжнародних кримінальних злочинів.

Згідно європейських правових стандартів обмеження прав людини

- мають бути збалансованими, співмірними публічним (зокрема державним) інтересам та інтересам окремої особи
- мають встановлюватися виключно законами
- бути пропорційними до визначеної конституцією і законами мети
- обґрунтовані публічними інтересами, необхідними для нормального функціонування суспільства, або захистом інших людей
- мають застосовуватися лише в тому разі, якщо не існує інших, менш обтяжливих заходів досягнення мети забезпечення публічних інтересів, прав інших осіб
- наслідки обмежень прав не повинні бути надмірними
- обмеження не повинні спотворювати суть обмежуваних прав

Стандарти прав людини

Міжнародні стандарти прав людини - це узгоджені і визнані міжнародним співтовариством, зафіксовані в міжнародно-правових пактах та інших міжнародних документах принципи і норми щодо прав людини, дотримуватись яких має будь-яка цивілізована держава як член цього співтовариства, утворюють поняття «міжнародні стандарти прав людини» (Козюбра М.І.)

Органи : ООН та її спеціалізовані органи і установи (Рада безпеки ООН, Комітет з прав людини, Комітет з прав дитини, Комітет ООН проти катувань, ЮНЕСКО, Міжнародна організація праці (МОП) та ін.

Європейські стандарти прав людини - це узгоджені і визнані європейським співтовариством (європейською спільнотою держав), зафіксовані в юридичних актах та інших документах європейських міжнародних організацій принципи і норми щодо прав людини, дотримуватись яких зобов'язана будь-яка держава – член цих організацій або ж яка має намір стати їх членом (Козюбра М.І.)

Органи : Рада Європи, Європейський союз, Парламентська асамблея Ради Європи, Міжпарламентська асамблея, Європейське Економічне Співтовариство (Європарламент), Рада ОБСЄ, Європейська комісія з прав людини та ін.

Обмеження особистіх прав людини в умовах воєнного стану

→ встановлювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, особливий режим в'їзду і виїзду, обмежувати свободу пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також рух транспортних засобів

→ перевіряти у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, документи у осіб, а в разі потреби проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень, встановлених Конституцією України

→ встановлювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, заборону або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан

→ громадянам, які перебувають на військовому або спеціальному обліку може заборонятися змінювати місце проживання (місце перебування) без дозволу військового комісара або керівника відповідного органу

→ Військове командування може здійснювати документів в осіб, а в разі потреби проведення огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян

→ може бути запроваджена комендантська година - тобто заборона перебування на вулицях в певний час доби без спеціальних дозволів

→ встановлювати для фізичних і юридичних осіб військово-квартирну повинність з розквартирування військовослужбовців, осіб правоохоронних органів, особового складу сил цивільного захисту, евакуйованого населення та розміщення військових частин, підрозділів і установ

→ проводити евакуацію населення у разі виникнення або загрози виникнення надзвичайної ситуації, а також із зон збройних конфліктів (з районів можливих бойових дій) у безпечні райони

→ Військове командування може інтернувати (примусово оселяти) громадян іноземної держави, яка загрожує нападом чи здійснює агресію проти України

→ здійснювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, обов'язкову евакуацію затриманих осіб, що перебувають в ізоляторах тимчасового тримання; підозрюваних, обвинувачених осіб, щодо яких застосовано запобіжний захід - тримання під вартою, що перебувають в слідчих ізоляторах; етапування засуджених осіб, які відбувають такі покарання, як арешт, обмеження волі, позбавлення волі на певний строк та довічне ув'язнення, з установ виконання покарань, розташованих у місцевостях, наближених до районів, де ведуться бойові дії, до відповідних установ, які розташовані в безпечній місцевості.

ЗАВДАННЯ І ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

ТЕРМІНОЛОГІЧНЕ ЗАВДАННЯ

Засвойте визначення понять: особистісні права людини, право на життя, зміст права на життя, право на свободу, право волю, право на особисту недоторканість, право на повагу до гідності, право на честь, право на недоторканність житла та іншого володіння особи, право на свободу пересування, право на вільний вибір місця проживання, право на таємницю кореспонденції, право на свободу думки і слова, право на свободу світогляду, віросповідання, право на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

СХЕМАТИЧНЕ ЗАВДАННЯ

Схематично зобразіть:

- а) зміст права на повагу до гідності;
- б) зміст права на свободу і особисту недоторканість;
- в) тенденції розвитку особистих прав людини.

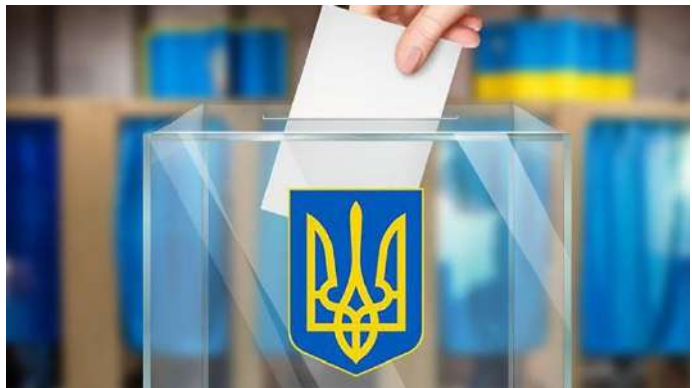
ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. У вересні 2000 року Парламентська асамблея Ради Європи прийняла резолюцію про захист прав сексуальних меншин. Документ містить пропозицію до держав-членів про виключення з національних законів дискримінаційних заходів, щодо осіб з нетрадиційною сексуальною орієнтацією. В США у 2000 році було зареєстровано шлюб між особами однієї статі в м. Бретлборо штату Вермонт. У декількох країнах Європи (Голландія, Швеція, Данія, Німеччина) такі шлюби дозволені, а в Азербайджані, Вірменії, Кіпрі, Сербії одностатеві сексуальні контакти є караними.

2. Національна судова колегія Іспанії визнала проституцію законним видом економічної діяльності. Іспанські судді послалися на рішення Європейського суду, прийняте у 2001 році, в якому проституція визнається законною. Таким чином судді колегії задовольнили позов Національної асоціації підприємців «Месаліна», котра поєднує власників готелів і клубів, в яких жінки надають сексуальні послуги, до Міністерства праці та соціальних питань Іспанії. Раніше міністерство відмовило у державній реєстрації згаданої асоціації. («Юридичний вісник України», №7, 2004р.)

3. На сайті Міністерства юстиції ознайомтесь із РІШЕННЯМИ ЩОДО УКРАЇНИ, ВИНЕСЕНІ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СУДОМ З ПРАВ ЛЮДИНИ. (URL: V.UA/M/RISHENNYA-SCHODO-UKRAINI-VINESENI-EVROPEYSKIM-SUDOM-Z-PRAV-LYUDINI), зокрема у справах, щодо порушення особистісних прав людини. Зробіть узагальнення та обґрунтовані висновки щодо практики ЄСПЛ у справах щодо України. Проаналізуйте одне із рішень ЄСПЛ.

ТЕМА №3. ГРОМАДЯНСЬКО-ПОЛІТИЧНІ ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ

Джерело:

<https://www.slovoidilo.ua/2024/09/30/novyna/polityka/czv-k-prokomentuvaly-chastkove-vidnovlennya-roboty-derzhreystru-vyborziv>

Мета заняття спрямована на формування у студентів системи узагальнених наукових знань про зміст і сутність громадянських і політичних прав і свобод людини людини і громадянина в їх понятійному вираженні, здобуття ними практичних компетентностей та умінь застосовувати набуті знання у різних правових ситуаціях, а також формування активної громадянської позиції щодо реалізації і захисту прав людини, державотворчих та правотворчих процесів.

План

1. Поняття політичних прав.
2. Право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському і місцевому референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади і місцевого самоврядування.
3. Право на свободу об'єднання в політичні партії і громадські організації та на участь у професійних спілках.
4. Право на страйк, мітинги і демонстрації для захисту своїх прав.

Опорний конспект

Політична партія

– це зареєстроване згідно з законом добровільне об'єднання громадян - прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах (Ст.2 Закону України «Про політичні партії в Україні» від 05.04. 2001 р.

Обмеження щодо утворення і діяльності політичних партій (ст.5 Закону)

Утворення і діяльність політичних партій забороняється, якщо їх програмні цілі або дії спрямовані на:

1) ліквідацію незалежності України

3) порушення суверенітету і територіальної цілісності України

5) незаконне захоплення державної влади

7) посягання на права і свободи людини

9) пропаганду російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії РФ

11) глорифікацію, виправдання дій та/або бездіяльності осіб, які здійснювали або здійснюють збройну агресію проти України

2) зміну конституційного ладу насильницьким шляхом

4) підрив безпеки держави

6) пропаганду війни, насильства, розпалювання міжетнічної, расової чи релігійної ворожнечі

8) посягання на здоров'я населення

10) виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії проти України

12) пропаганду російської імперської політики відповідно до Закону України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімій»

***Права політичних партій
Політичні партії мають право:***

1) вільно провадити свою діяльність у межах, передбачених Конституцією України, Законом та іншими законами України

2) брати участь у виборах Президента України, до Верховної Ради України, до інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб у порядку, встановленому відповідними законами України

3) використовувати державні медіа, а також засновувати власні медіа, як передбачено відповідними законами України

4) підтримувати міжнародні зв'язки з політичними партіями, громадськими організаціями інших держав, міжнародними і міжурядовими організаціями, засновувати (вступати між собою у) міжнародні спілки з додержанням вимог цього Закону

5) ідейно, організаційно та матеріально підтримувати молодіжні, жіночі та інші об'єднання громадян, подавати допомогу у їх створенні

***Політичним партіям гарантується свобода опозиційної
діяльності, у тому числі:***

можливість викладати публічно і обстоювати свою позицію з питань державного і суспільного життя

брати участь в обговоренні та оприлюднювати і обґрунтовувати критичну оцінку дій і рішень органів влади, використовуючи для цього державні і недержавні медіа в порядку, встановленому законом

вносити до органів державної влади України та органів місцевого самоврядування пропозиції, які обов'язкові для розгляду відповідними органами в установленому порядку

Громадське об'єднання

це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів (Ст.1 Закону України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012р.

Громадська організація – це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи

Громадська спілка – це громадське об'єднання, засновниками якого є юридичні особи приватного права, а членами (учасниками) можуть бути юридичні особи приватного права та фізичні особи

Громадські об'єднання

Ознаки

неприбутковість

недержавність

добровільність об'єднання

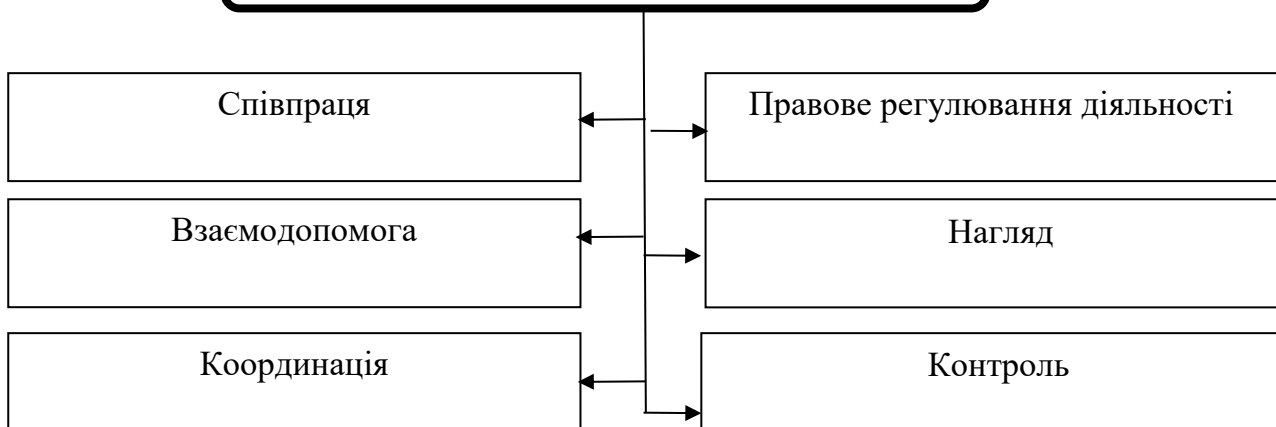
Види

загальнонаціональні

місцеві

міжнародні

Взаємозв'язок держави і об'єднань громадян

Права громадських об'єднань

- 1) вільно поширювати інформацію про свою діяльність, пропагувати свою мету (цілі)
- 2) звертатися у порядку, визначеному законом, до органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб з пропозиціями (зауваженнями), заявами (клопотаннями), скаргами
- 3) одержувати у порядку, визначеному законом, публічну інформацію, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації
- 4) брати участь у порядку, визначеному законодавством, у розробленні проектів нормативно-правових актів, що видаються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування і стосуються сфери діяльності громадського об'єднання та важливих питань державного і суспільного життя
- 5) проводити мирні зібрання
- 6) здійснювати інші права, не заборонені законом.

Демократія

політична організація влади народу, при якій забезпечується: рівна участь громадян в управлінні державою і суспільними справами; виборність основних органів держави і законність у функціонуванні всіх суб'єктів політичної системи суспільства; реалізація, охорона і захист прав і свобод людини і меншості відповідно до міжнародних стандартів

Ознаки

визнання народу вищим (єдиним) джерелом влади

формування основних державних органів шляхом вільних і справедливих виборів

єдність та розподіл державної влади

наявність механізму реалізації прав і свобод людини і громадянина, їх пріоритет над правами держави

рівність усіх перед законом і судом

верховенство права та верховенство правового закону

повага до прав меншостей, визнання свободи їх волевиявлення

підкорення меншості інтересам більшості

Принципи

виборність органів держави й постійний контакт із ними населення

прийняття рішень із волі більшості при обов'язковому дотриманні прав меншості

політична свобода

рівноправність громадян

поділ влади

плюралізм

Види інститутів демократії

Референдум - спосіб рішення шляхом голосування кардинальних проблем загальнонаціонального й місцевого значення (прийняття конституції, інших важливих законів або внесення в них зміни, а також інших рішень по найважливішим питанням)

Вибори – форма особистої участі громадян в управлінні державою шляхом формування вищих представницьких органів, органів місцевого самоврядування, їхнього персонального складу

Сесії парламентів – це термін, протягом якого парламент проводить пленарні засідання та приймає рішення з питань, віднесених до її відання. Сесія – головна організаційно-правова форма за допомогою якої парламент реалізує свої повноваження (сесії : перша, чергова, позачергова)

Депутатський запит – це вимога народного депутата, народних депутатів чи комітету ВРУ, яка заявляється на сесії ВРУ до Президента України, до органів ВРУ, до Кабінету Міністрів України, до керівників інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також до керівників підприємств, установ і організацій, розташованих на території України, незалежно від їх підпорядкування і форм власності, дати офіційну відповідь з питань, віднесених до їх компетенції

Громадяни України мають право звернутися до органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, засобів масової інформації, посадових осіб відповідно до їх функціональних обов'язків із зауваженнями, скаргами та пропозиціями, що стосуються їх статутної діяльності, заявою або клопотанням щодо реалізації своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів та скаргою про їх порушення (Ст. 1 Закону України «Про звернення громадян»)

Громадська думка – це сукупність суджень, уявлень, оцінок, що відображають ставлення суспільства або його частини до подій, фактів, явищ суспільного життя

Джерело: <https://pik.net.ua/2021/08/24/akt-progoloshennya-nezalezhnosti-ukrayiny-chy-ne-zabuly-zmist-ta-vidchuyayemo>

Функції демократії

Організаційно-політична – організація політичної влади на демократичних засадах. Вона містить у собі підфункцію самоорганізації народу (самоврядування) як джерело державної влади й виражається в наявності організаційних зв'язків між суб'єктами демократії: органами держави, державними організаціями, суспільними об'єднаннями, трудовими колективами

Регулятивно-компромісна – забезпечення плюралізму діяльності суб'єктів демократії в цивілізованих рамках співробітництва й компромісу, концентрації й консолідації різних політичних сил навколо інтересів громадянського суспільства й держави

Суспільно-стимулююча – забезпечення оптимального служіння держави суспільству, стимулювання, облік і використання суспільної думки й активності громадян (консультативних референдумів, наказів, листів, заяв і т.п.) при розробці й прийнятті державних рішень

Установча – формування органів державної влади й органів місцевого самоврядування демократичним шляхом (конкурс, вибори)

Контрольна – забезпечення діяльності органів держави в межах їхньої компетенції відповідно до приписів нормативно-правових актів; підконтрольність і підзвітність всіх ланок державного апарату (наприклад, контроль представницьких органів над виконавчими органами, звіт останніх перед першими)

Охоронна – забезпечення державними органами безпеки, честі й гідності кожної людини, охорони й захисту прав і свобод особи, меншості, форм власності, попередження й припинення правопорушень

Джерело: <https://www.radiosvoboda.org/a/vybory-prezydenta-2014-patriotychni-syly-reytynh-kandyaty/31002617.html>

Політичні права в умовах воєнного стану

Зберігаються

право на громадянство
(ст. 25 Конституції України)

право на свободу об'єднання у
політичні партії
(ст. 37 Конституції України)

право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування
(ст. 40 Конституції України)

Джерело:

<https://www.slovoidilo.ua/2022/02/24/infografika/bezpeka/voennyj-stan-ukrayini-yaki-obmezhenya-divit>

Обмежуються

порушувати у порядку, визначеному Конституцією та законами України, питання про заборону діяльності політичних партій, громадських об'єднань, якщо вона спрямована на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на стійкість критичної інфраструктури, права і свободи людини, здоров'я населення

право на мирні збори, мітинги, демонстрації
(ст. 39 Конституції України)

право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах
(ст. 37 Конституції України)

В умовах воєнного стану заборонено

Зміна Конституції України та Конституції АР Крим

Проведення виборів

Проведення всеукраїнського та місцевих референдумів

ЗАВДАННЯ І ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

ТЕРМІНОЛОГІЧНЕ ЗАВДАННЯ

Засвойте визначення понять: громадянське суспільство, політична система, громадське об'єднання, політична партія, громадська організація, політичний режим.

СХЕМАТИЧНЕ ЗАВДАННЯ

Схематично зобразіть:

- а) обмеження щодо членства в політичній партії;
- б) права політичних партій;
- в) види громадських організацій;
- г) форми взаємодії органів держави з громадськими об'єднаннями.
- д) органи, що здійснюють державний контроль за діяльністю політичних партій та їх повноваження.

ПРАКТИЧНЕ ЗАВДАННЯ

1. Проаналізуйте зміни в Законі України «Про політичні партії в Україні», починаючи з 2014 р. до 2022 р., та з 24.02. 2022 р. і донині. Визначить зміни в законі та обґрунтуйте їх чинник и і наслідки.

2. Обґрунтуйте, чим обумовлено 1) обмеження членство в політичних партіях для різних категорій громадян; 2) державне фінансування політичних партій; 3) обмеження у здійсненні внесків на підтримку політичних партій.

3. Проаналізуйте практику ЄСПЛ крізь призму порушення статті 11 «Свобода зібрань та об'єднань». Систематизуйте та узагальніть основні висновки (<https://minjust.gov.ua/m/stattya-11-svoboda-zibran-ta-obednan>) зокрема :

- СПРАВА «ВЕНІАМІН ТИМОШЕНКО ТА ІНШІ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF VENIAMIN TYMOSHENKO AND OTHERS v. UKRAINE) (Заява № 48408/12);
- СПРАВА «ІГОР ЛУЦЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF IGOR LUTSENKO v. UKRAINE) (Заява № 6251/14);
- СПРАВА «ШМОРГУНОВ ТА ІНШІ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF SHMORGUNOV AND OTHERS v. UKRAINE) (Заява № 15367/14 та 13 інших заяв – див. перелік у додатку);
- СПРАВА «ЧУМАК ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF SHUMAK v. UKRAINE) (Заява № 44529/09) СТАТТЯ 11 «СВОБОДА ЗІБРАНЬ ТА ОБ'ЄДНАНЬ ТА ІН.

ТЕМА №4. ЕКОНОМІЧНІ ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ

Джерело: <https://schafranassociates.com/blog/the-importance-of-a-business-plan-for-smaller-enterprises>

Мета заняття спрямована на формування у студентів системи узагальнених наукових знань про економічні права і свободи людини, їх зміст і сутність у понятійному вираженні та нормативному закріпленні, здобуття ними практичних компетентностей та умінь застосовувати набуті знання у різних правових ситуаціях, пов'язаних з реалізацією економічних прав, а також формування активної громадянської позиції щодо реалізації і захисту цих прав людини.

План

1. Поняття економічних прав людини, їхні особливості.
2. Право на працю як складника економічних прав людини. Основні положення щодо норм праці, особливостей праці певних категорій громадян.
3. Право на власність. Види власності та її правовий режим. Примусове відчуження об'єктів права приватної власності.
4. Особливості використання власності.
5. Право на підприємницьку діяльність.
6. Обмеження щодо здійснення підприємницької діяльності.
7. Захист прав споживачів

Законодавство у сфері права на працю

- Конвенція про примусову чи обов'язкову працю №29
- Конвенція про скорочення робочого часу до сорока годин на тиждень №47
- Конвенція про захист заробітної плати №95
- Конвенція про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності №100
- Конвенція про оплачувані учбові відпустки №140
- Кодекс законів про працю України
- Закон України «Про оплату праці»
- Закон України «Про охорону праці»
- Закон України «Про колективні договори і угоди»

Джерело: <https://fru.ua/ua/media-center/news/fru/nove-trudove-zakonodavstvo-obgovorennya-trivae>

Законодавство у сфері підприємництва та власності

Загальна декларація прав людини 1948 року

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року

Земельний кодекс України від 2001 року

Цивільний кодекс України 2003 року

Господарський кодекс України 2003 року

Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» 1996 року

Закон України «Про захист прав споживачів» 1991 року

Закон України «Про природні монополії» 2000 року

Закон України «Про банки і банківську діяльність» 2001 року

Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» 2015 року

Джерело: <https://images.app.goo.gl/do7B8DWJDomVMbU89>

Право на працю

Стаття 43. Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується.

NB

Використання примусової праці забороняється. Не вважається примусовою працею військова або альтернативна (невійськова) служба, а також робота чи служба, яка виконується особою за вироком чи іншим рішенням суду або відповідно

Основні трудові права працівників

тобто на одержання роботи з оплатою праці не нижче встановленого державою мінімального розміру

включаючи право на вільний вибір професії, роду занять і роботи

на об'єднання в професійні спілки та на вирішення колективних трудових конфліктів (спорів) у встановленому законом порядку

право на здорові і безпечні умови праці, на гідне ставлення з боку роботодавця, інших працівників

Джерело: <https://trudove-pravo.webnode.com.ua/pro-nas/>

Гарантії забезпечення права громадян на працю

вільний вибір виду діяльності

безплатне сприяння державними службами зайнятості у підборі підходящої роботи і працевлаштуванні відповідно до покликання, здібностей, професійної підготовки, освіти, з урахуванням суспільних потреб

надання підприємствами, установами, організаціями відповідно до їх попередньо поданих заявок роботи за фахом випускникам закладів професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти

безплатне навчання безробітних нових професій, перепідготовку в закладах освіти або у системі державної служби зайнятості з виплатою стипендії

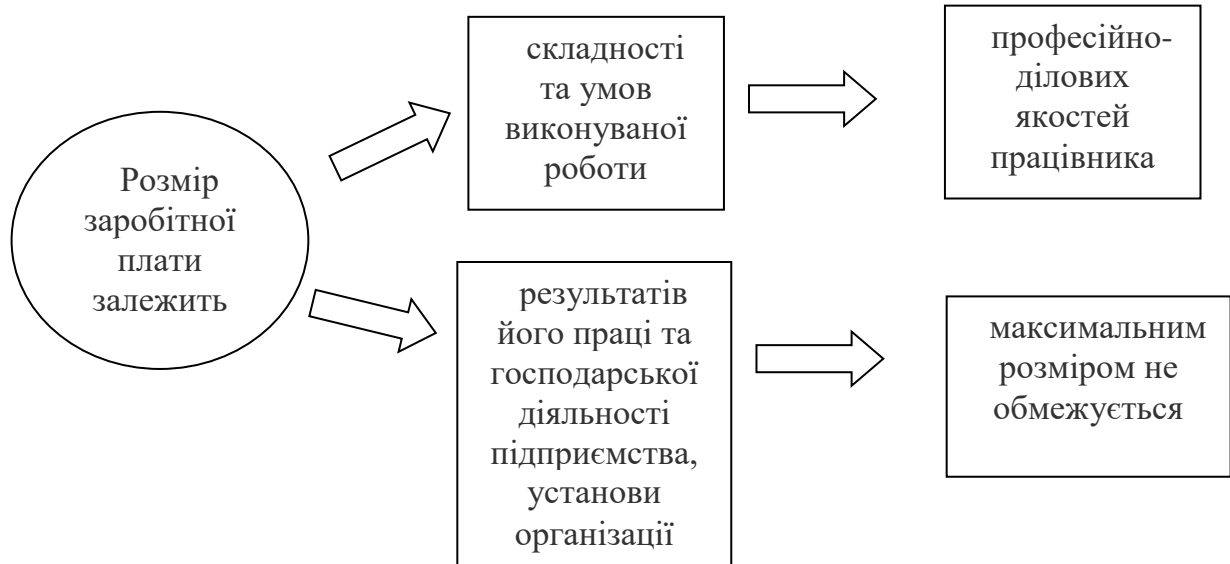
компенсацію відповідно до законодавства матеріальних витрат у зв'язку з направленням на роботу в іншу місцевість

правовий захист від необґрунтованої відмови у прийнятті на роботу і незаконного звільнення, а також сприяння у збереженні роботи

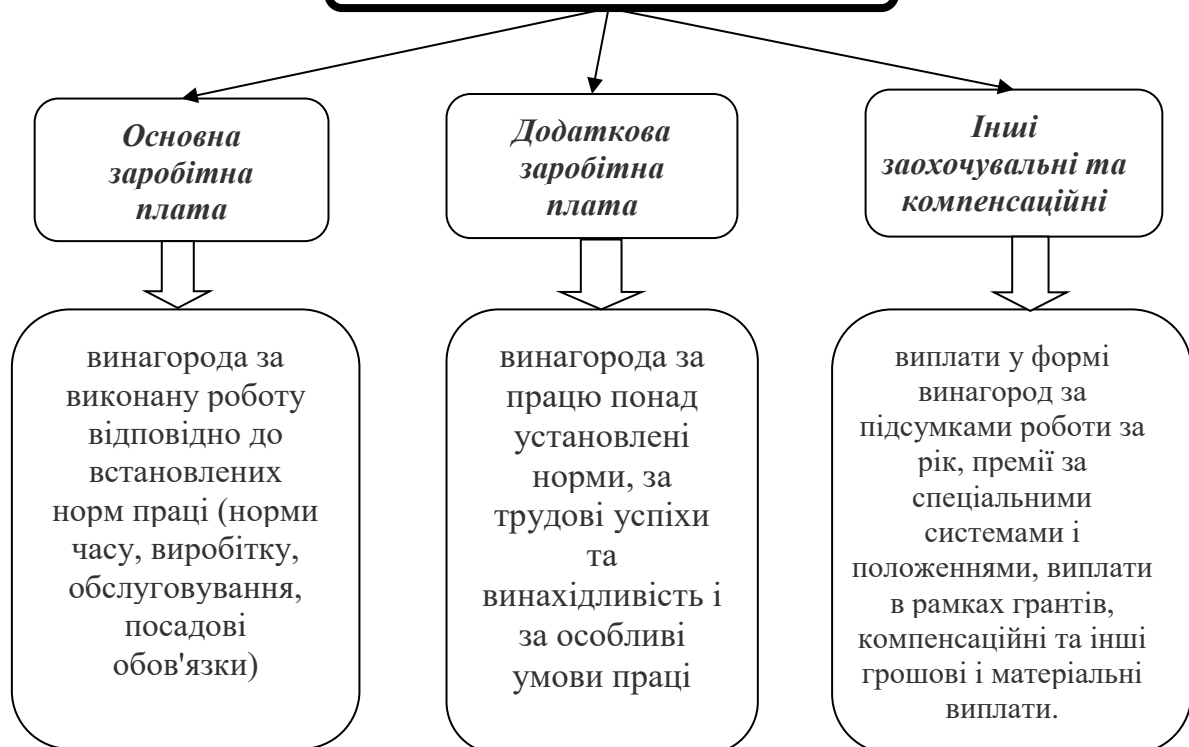
правовий захист від мобінгу (цькування), дискримінації, упередженого ставлення у сфері праці, захист честі та гідності працівника під час здійснення ним трудової діяльності, а також забезпечення особам, які зазнали таких дій та/або бездіяльності, права на звернення до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, та до суду щодо визнання таких фактів та їх усунення (без припинення працівником трудової діяльності на період розгляду скарги, провадження у справі), а також відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок таких дій та/або бездіяльності, на підставі судового рішення, що набрало законної сили

Заробітна плата

це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку роботодавець виплачує працівникові за виконану ним роботу

Структура заробітної плати

Форми оплати праці в Україні

погодинна

це оплата праці за відпрацьований час (тобто кількість праці визначається відпрацьованим часом)

Просту погодинну оплату праці- яка становить оплату праці у залежності від кількості відпрацьованого часу і кваліфікації працівника.

Погодинно-преміальну- до посадових окладів або ставок за одиницю часу роботи дають надбавки (премії) за досягнення певних якісних і кількісних показників.

відрядна

за якої розмір заробітку залежить від кількості і якості виконаної роботи згідно з нормами виробітку та відрядними розцінками.

Пряма відрядна - розцінки за одиницю продукції (роботи) є незмінними, а розмір заробітної плати залежить від виробітку (чим вище виробіток, тим вища й оплата).

Відрядно-преміальна - поряд з оплатою за відрядними розцінками за обсяг виконаних робіт, працівникам нараховують премії за перевиконання норм виробітку, за перевиконання місячних, квартальних, річних виробничих завдань.

Акордно-преміальна - оплата нараховується за одержання кінцевого виду продукції з урахуванням її кількості і якості.

Джерело: <http://opkho.com.ua/yak-naraxuvati-zarplatu-bez-pomilok/>

Строки, періодичність і місце виплати заробітної плати

Заробітна плата виплачується працівникам регулярно в робочі дні у строки, встановлені колективним договором або нормативним актом роботодавця, але не рідше двох разів на місяць через проміжок часу, що не перевищує шістнадцяти календарних днів, та не пізніше семи днів після закінчення періоду, за який здійснюється виплата.

У разі, коли день виплати заробітної плати збігається з вихідним, святковим або неробочим днем, заробітна плата виплачується напередодні.

Виплата заробітної плати здійснюється за місцем роботи. Забороняється провадити виплату заробітної плати у магазинах роздрібною торгівлі, питних і розважальних закладах, за винятком тих випадків, коли заробітна плата виплачується працюючим у цих закладах особам.

За особистою письмовою згодою працівника виплата заробітної плати може здійснюватися через банки/небанківських надавачів платіжних послуг, які отримали право на відкриття і ведення обслуговування рахунків відповідно до Закону України «Про платіжні послуги», поштовими переказами на вказаний ними рахунок (адресу) з обов'язковою оплатою цих послуг за рахунок роботодавця.

Джерело: <https://www.michaelpage.co.uk/advice/career-advice/growing-your-career/how-negotiate-your-salary-after-receiving-job-offer>

Правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб

Право власності в об'єктивному сенсі - це сукупність правових норм, що регулюють відносини власності і є юридичною підставою існування і реалізації права власності, котре належить певному суб'єкту, тобто права власності в суб'єктивному сенсі

Право власності в суб'єктивному сенсі - це право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею незалежно від волі інших осіб (ст. 316 ЦК)

Зміст права власності у суб'єктивному значенні складається з так званої «цивілістичної тріади»

Право володіння - це юридична можливість фактичного впливу на річ

Право користування - це юридична можливість видобувати корисні (споживчі) властивості речі

Право розпорядження полягає в юридичній можливості власника визначати фактичну і юридичну долю речі

Форми власності

Власність українського народу — земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності українського народу

Приватна власність — майнові та особисті немайнові блага конкретної фізичної чи юридичної особи (жилі будинки, транспортні засоби, гроші, цінні папери, результати інтелектуальної творчості та інше майно споживчого й виробничого призначення)

Колективна власність — майно, що належить певному колективу і необхідне для його функціонування (майно колективного підприємства, кооперативу, орендного чи акціонерного підприємства, господарського товариства, господарського об'єднання, професійної спілки, політичної партії чи іншої громадської організації, релігійної організації тощо)

Державна власність — майно, у тому числі кошти, необхідні для виконання державою своїх функцій (наприклад, єдина енергетична система, інформаційна система, системи зв'язку, транспорту загального користування, кошти державного бюджету тощо).

Джерело: <https://tusovka.kr.ua/news/2019/09/20/derzhavne-pidpriemnitstvo-i-upravlinnja-derzhavnoju->

Право власності може набуватися на:

майно, яке хоча й існувало, але права власності на нього ні в кого не було, або власник якого невідомий, або від якого власник відмовився

майно, якого раніше не існувало, а відтак воно не мало власника

майно, яке перебуває у власності певної особи

Джерело: <https://www.adwokatwlodarczyk.pl/s/pl/4/kontakt>

Підстави набуття права власності

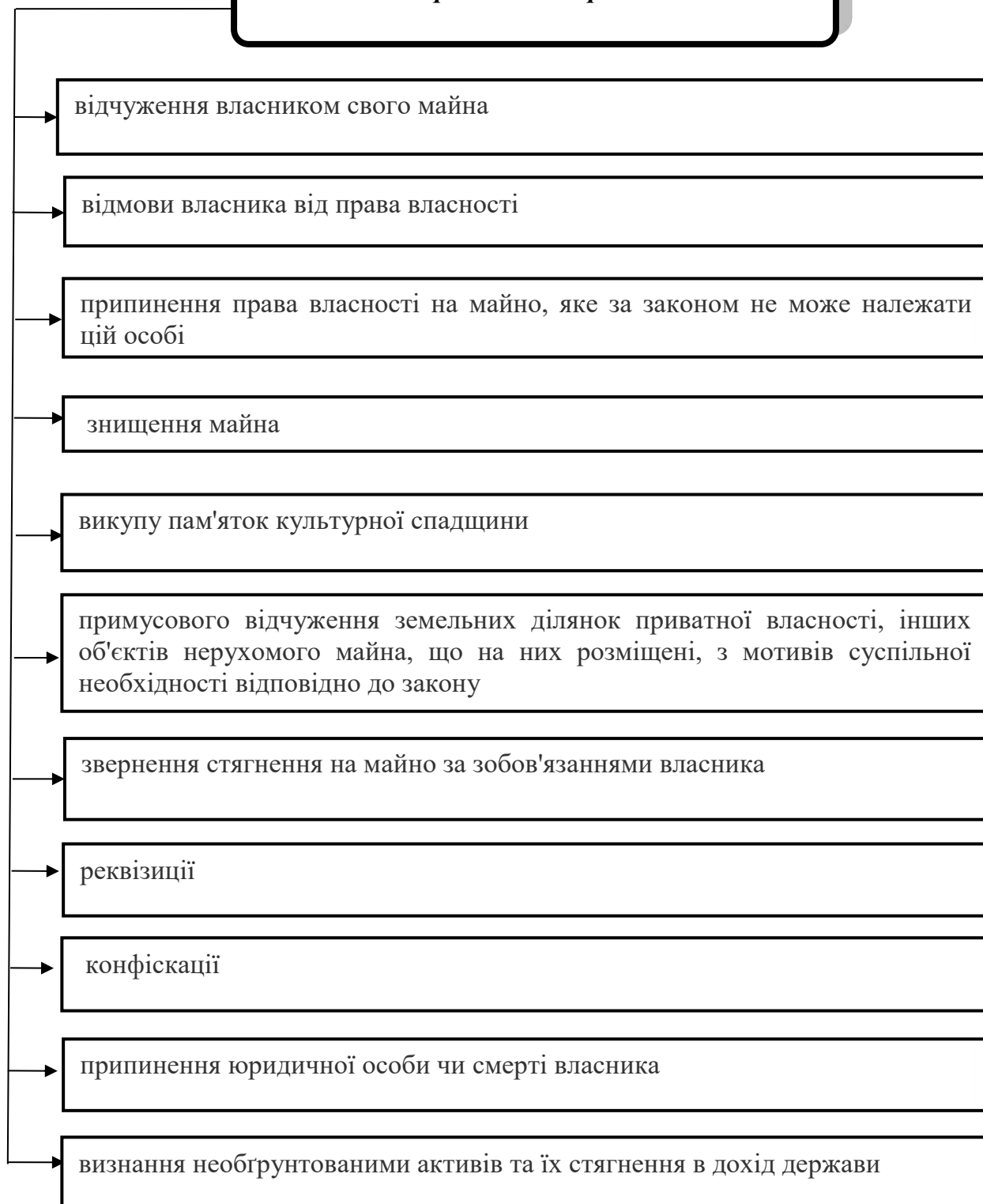
первісні підстави, за допомогою яких право власності на річ виникає вперше чи незалежно від права попереднього власника на цю річ, чи незалежно від його волі.

спеціальні підстави набуття права власності держави на скарб, що є пам'яткою історії та культури (ч. 4 ст. 343 ЦК) або комунальної власності на безхазяйне майно (ст. 335 ЦК) тощо

похідні підстави мають місце тоді, коли право власності одного суб'єкта встановлюється на підставі права попереднього власника

загальними підставами набуття права власності для всіх власників є наприклад, виготовлення продукції, отримання доходів і правочини

Підстави припинення права власності

Залежно від значення волі власника усі підстави припинення права власності можна розділити на 2 групи:

припинення права власності з волі власника

припинення права власності незалежно від волі власника

Джерело: <https://sud.ua/ru/news/publication/218400-viznannya-prava-vlasnosti-na-budinok-vs-vislovivsyia-schodo-nalezchnikh-dokaziv-5e2201>

Набуття права власності відповідно до ЦКУ пов'язано з:

переданням майна

нотаріальним
посвідченням
договору

державною
реєстрацією права
на нерухоме майно

***Набувальна давність** – це один із способів набуття права власності на чуже майно особою, яка добросовісно заволоділа цим майном і продовжує відкрито, безперервно володіти нерухомим майном протягом десяти років або рухомим майном – протягом п'яти років, земельною ділянкою — протягом 15 років*

Право інтелектуальної власності

право особи на результати інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений Цивільним кодексом України

Авторське право у суб'єктивному розумінні - це сукупність прав, які належать автору або його правонаступникам у зв'язку із використанням літератури, створенням науки мистецтва.

Авторське право в об'єктивному розумінні - це сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини, що виникають внаслідок створення і використання творів науки, літератури і мистецтва (пов'язані із визнанням авторства, зі здійсненням та охороною прав інтелектуальної власності на літературний, науковий, художній та інший твір, наділенням їх авторів немайновими і майновими правами, захистом прав авторів та інших правоволодільців)

Об'єктами авторського права є твори:

літературні та художні твори, зокрема, романи, поеми, статті та інші письмові твори, лекції, промови, проповіді та інші усні твори; драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні, інші сценічні твори; музичні твори (з текстом або без тексту); аудіовізуальні твори; твори живопису, архітектури, скульптури та графіки; фотографічні твори; твори ужиткового мистецтва; ілюстрації, карти, плани, ескізи і пластичні твори, що стосуються географії, топографії, архітектури або науки; переклади, адаптації, оранжування та інші переробки літературних або художніх творів; збірники творів, якщо вони за добором або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності

комп'ютерні програми

компіляції даних (бази даних), якщо вони за добором або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності

інші твори

Право на підприємницьку діяльність базується

на свободі підприємницької діяльності, тобто на реальній можливості здійснення особою на власний розсуд і ризик господарської діяльності, не забороненої законом, з метою одержання прибутку

Підприємництво - це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

Підприємці мають право без обмежень самостійно здійснювати будь-яку підприємницьку діяльність, яку не заборонено

Особливості здійснення окремих видів підприємництва встановлюються законодавчими актами.

Свобода підприємницької діяльності

Перелік видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, а також перелік видів діяльності, підприємництво в яких забороняється, встановлюються виключно законом.

Здійснення підприємницької діяльності забороняється органам державної влади та органам місцевого самоврядування.

Загальні гарантії прав підприємців

Держава гарантує усім підприємцям, незалежно від обраних ними організаційних форм підприємницької діяльності, рівні права та рівні можливості для залучення і використання матеріально-технічних, фінансових, трудових, інформаційних, природних та інших ресурсів.

Забезпечення підприємця матеріально-технічними та іншими ресурсами, що централізовано розподіляються державою, здійснюється з метою виконання підприємцем поставок, робіт чи послуг для пріоритетних державних потреб.

Держава гарантує недоторканність майна і забезпечує захист майнових прав підприємця. Вилучення державою або органами місцевого самоврядування у підприємця основних і оборотних фондів, іншого майна допускається відповідно до статті 41 Конституції України на підставах і в порядку, передбачених законом.

Збитки, завдані підприємцю внаслідок порушення громадянами чи юридичними особами, органами державної влади чи органами місцевого самоврядування його майнових прав, відшкодовуються підприємцю відповідно до ГКУ та інших законів.

Підприємець або громадянин, який працює у підприємця по найму, у передбачених законом випадках може бути залучений до виконання в робочий час державних або громадських обов'язків, з відшкодуванням підприємцю відповідних збитків органом, який приймає таке рішення. Спори про відшкодування збитків вирішуються судом.

Обмеження у здійсненні підприємницької діяльності

Діяльність, пов'язана з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів

Діяльність, пов'язана з охороною окремих особливо важливих об'єктів права державної власності, перелік яких визначається у встановленому Кабінетом Міністрів України порядку, а також діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних, судово-психіатричних експертиз, може здійснюватися виключно державними підприємствами та організаціями

Діяльність, пов'язана з виробництвом бензинів моторних сумішевих або з додаванням (змішуванням) біоетанолу та/або біокомпонентів на його основі до вуглеводневої основи (бензинів, фракцій, компонентів тощо), здійснюється підприємствами, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує державну політику в сфері паливно-енергетичному комплексі.

Діяльність, пов'язана з виробництвом біоетанолу, здійснюється суб'єктами господарювання за наявності відповідної ліцензії

Державні службовці не мають права займатися підприємницькою діяльністю відповідно до положень Закону України «Про запобігання корупції» (ст. 25)

Джерело: <https://ukrayina.pl/ukrayina/7,183830,30397115,1060-1110-1085-1072-1085-1089-1086-1074-1072.html>

Споживачі під час укладення, зміни, виконання та припинення договорів щодо отримання (придбання, замовлення тощо) продукції, а також при використанні продукції, яка реалізується на території України, для задоволення своїх особистих потреб мають право на:

захист своїх прав державою

належну якість продукції та обслуговування

безпеку продукції

необхідну, доступну, достовірну та своєчасну інформацію державною мовою про продукцію, її кількість, якість, асортимент, її виробника (виконавця, продавця) відповідно до Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»

відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої внаслідок недоліків продукції (дефекту в продукції), відповідно до закону

захист своїх прав державою мовою

об'єднання в громадські організації споживачів (об'єднання споживачів)

Джерело: <https://globallawexperts.com/who-and-how-applies-to-consumers-in-uzbekistan/>

ЗАВДАННЯ І ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

ТЕРМІНОЛОГІЧНЕ ЗАВДАННЯ

Засвойте визначення понять: економічні права людини, заробітна платня, мінімальна заробітна плата, підприємництво, юридична особа, підприємство, споживач, власність, право володіння, право користування, право розпорядження, набуття власності, припинення права власності, обмеження у здійсненні підприємницької діяльності.

СХЕМАТИЧНЕ ЗАВДАННЯ

Накреслити в зошиті схему:

- а) види підприємств відповідно до законодавства;
- б) порядок набуття права власності на безхазяйну річ;
- в) види примусового припинення права приватної власності;
- г) дії при захисті прав споживача.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Депутат Верховної Ради України вирішив займатися підприємницькою діяльністю, але зареєстрував підприємництво на власну дружину. Чи правомірні дії депутата? Які обмеження покладе на нього законодавство?
2. Марина знайшла на вулиці золоту каблучку. Дала оголошення у місцеву газету про знахідку, але так власник і не відгукнувся. Через який термін Марина набуде право власності на знахідку?
3. 16-річний Павло хотів працювати у місцевому магазині у нічну зміну. Але власник магазину йому відмовив, посилаючись на норми трудового законодавства. Чи має право Павло на працю та які є обмеження, зважаючи на його вік?

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Що таке економічні права громадян та з чого вони складаються?
2. Що таке підприємництво?
3. Яким чином особа може реалізовувати право підприємницьку діяльність?
4. Яку роль в житті людини відіграє право на працю?
5. Що таке власність?
6. Як набувається власність?
7. Коли може бути обмежене право особи на приватну власність?
8. Яким чином здійснюється обмеження на підприємницьку діяльність посадовців?

ТЕМА №5. СОЦІАЛЬНІ ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ

Джерело: <https://svyat.kyivcity.gov.ua/news/z-travnnya-2022-roku-zmnilisya-pravila-dopomogi-lyudyam-postrazhdalim-vid-rosiyskoi-agresii>

Мета заняття спрямована на формування у студентів системи узагальнених наукових знань про соціальні права і свободи людини, їх зміст і сутність у понятійному вираженні та нормативному закріпленні, здобуття ними практичних компетентностей та умінь застосовувати набуті знання у різних правових ситуаціях, пов'язаних з реалізацією соціальних прав, а також формування активної громадянської позиції щодо реалізації і захисту цих прав людини.

План

1. Поняття соціальних прав людини, їхні особливості.
2. Право на страйк.
3. Право на відпочинок.
4. Право на соціальний захист.
5. Право на житло.
6. Право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї
7. Право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування.

Опорний конспект

Соціальні права людини

це можливість людини і громадянина по забезпеченню належних соціальних умов життя; закріплені Конституцією і законами України, обумовлені відповідним рівнем суспільного розвитку та такі, що характеризують державу як соціальну, можливості людини та громадянина власними силами здобувати собі засоби для існування або отримувати такі засоби із соціальних джерел

Особливості соціальних прав людини

1) забезпечують можливість розвитку права людини на гідність

2) правомірність очікування та обов'язок реалізації з боку держави

3) обов'язковим елементом виступає бюджетне фінансування та можливість секвестру на засадах пропорційності

4) виступають мінімальним порогом для розуміння належного рівня життя людини у соціумі

5) їхня реалізація забезпечується існуванням соціальної інфраструктури (соціальні служби і т.д.)

6) мінімально визначений поріг забезпечення соціальних прав напряду залежить від економічної ситуації в державі

До соціальних прав належать: (право на працю (ст. 43), право на страйк (ст. 44), право на відпочинок (ст. 45), право на соціальний захист (ст. 46), право на житло (ст. 47), право на достатній життєвий рівень (ст. 48), право на охорону здоров'я (ст. 49), право на безпечне для життя і здоров'я довкілля (ст. 50))

Міжнародно-правові акти, де закріплені основні засади соціальних прав людини

→ *Загальна декларація прав людини 1948 року*

→ *Міжнародний Пакт про економічні, соціальні і культурні права від 1966 року*

→ *Конвенція про захист прав і основних свобод 1950 року*

→ *Європейська соціальна хартія (переглянута) 1966 року*

→ *Хартія основних прав Європейського Союзу 2000 року*

→ *Конвенція ООН про права дитини від 1989 року*

Джерело: <https://pon.org.ua/novyny/5920-ukrayina-ratifkuvala-protokoli-do-konvencyi-pro-zahist-prav-lyudini.html>

*Законодавство у сфері дотримання
трудових прав*

Конвенція про примусову чи обов'язкову працю №29

Конвенція про скорочення робочого часу до сорока годин на тиждень №47

Конвенція про захист заробітної плати №95

Конвенція про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності №100

Конвенція про застосування принципів права на організацію і на ведення колективних переговорів №98

Конвенція про оплачувані учбові відпустки №140

Кодекс законів про працю України

Закон України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)»

Закон України «Про відпустки»

Закон України «Про оплату праці»

Закон України «Про охорону праці»

Закон України «Про зайнятість населення»

Закон України «Про професійний розвиток працівників»

Закон України «Про колективні договори і угоди»

*Законодавство у сфері
соціального захисту*

Закон України «Про прожитковий мінімум»

Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття»

Закон України «Про пенсійне забезпечення»

Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»

Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії»

Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування»

Закон України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні»

Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»

Закон України «Про соціальний захист дітей війни»

Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми»

Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»

Закон України «Про соціальні послуги»

Закон України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років»

Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні»

Законодавство у сфері охорони здоров'я

→ Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я»

→ Закон України «Про екстрену медичну допомогу»

→ Закон України «Про психіатричну допомогу»

→ Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення»

→ Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні»

→ Закон України «Про лікарські засоби»

→ Закон України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і

→ Закон України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ»

→ Закон України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення»

→ Закон України «Про підвищення доступності та якості медичного обслуговування у сільській місцевості»

→ Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб»

Страйк (ст. 44 Конституції України)

це тимчасове колективне добровільне припинення роботи працівниками (невихід на роботу, невиконання своїх трудових обов'язків) підприємства, установи, організації (структурного підрозділу) з метою вирішення колективного трудового спору (конфлікту).

Може бути розпочато, якщо:

- примирні процедури не привели до вирішення колективного трудового спору (конфлікту);
- роботодавець ухиляється від примирних процедур або не виконує угоди, досягнутої в ході вирішення колективного трудового спору (конфлікту).

Страйк застосовується як крайній засіб (коли всі інші можливості вичерпано) вирішення колективного трудового спору (конфлікту) у зв'язку з відмовою роботодавця або уповноваженої ним особи, організації роботодавців, об'єднання організацій роботодавців задовольнити вимоги найманих працівників або уповноваженого ними органу, профспілки, об'єднання профспілок чи уповноваженого нею (ними) органу.

Рішення про оголошення страйку приймається за поданням виборного органу профспілкової організації (профспілкового представника) чи іншої організації працівників, уповноваженої до ст. 3 Закону представляти інтереси найманих працівників, загальними зборами (конференцією) найманих працівників шляхом голосування і **вважається прийнятим, якщо за нього проголосувала більшість найманих працівників або дві третини делегатів.**

Рішення про оголошення страйку оформляється *протоколом*.

Нікого не може бути примушено до участі або до неучасті у страйку.

Орган (особа), який очолює страйк, зобов'язаний **письмово попередити роботодавця** або уповноважену ним особу, організацію роботодавців, об'єднання організацій роботодавців **не пізніше як за сім днів до початку страйку**, а у разі прийняття рішення про страйк на безперервно діючому виробництві – **за п'ятнадцять днів**.

Право на страйк гарантується

Ст. 11 Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. «Кожна людина має право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів».

Ст. 20 Загальної декларації прав людини 1948 року «Кожна людина має право на свободу мирних зборів і асоціацій».

Випадки, за яких забороняється проведення страйку

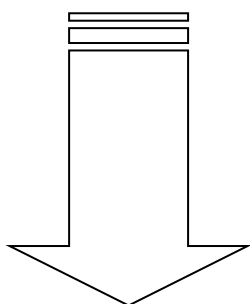
Забороняється проведення страйку за умов, якщо припинення працівниками роботи створює загрозу національній безпеці, життю і здоров'ю людей, довкіллю або перешкоджає запобіганню стихійному лиху, аваріям, катастрофам, епідеміям та епізоотіям чи ліквідації їх наслідків.

Забороняється проведення страйку працівників (крім технічного та обслуговуючого персоналу) органів прокуратури, суду, Збройних Сил України, органів державної влади, безпеки та правопорядку.

Персоналу постачальника електронних комунікаційних послуг забороняється брати участь у страйках, якщо такі дії призводять до припинення функціонування електронних комунікаційних мереж чи надання електронних комунікаційних послуг, що створює перешкоди для забезпечення національної безпеки, охорони здоров'я, прав і свобод людини.

У разі введення надзвичайного стану може бути заборонено проведення страйків. **В умовах воєнного стану проведення страйків забороняється.**

Вирішення трудового спору (конфлікту) у випадках заборони проведення страйку

Джерело:

<https://www.facebook.com/profile.php?id=100071294971291>

У випадках, Законом і коли рекомендації Національної служби посередництва і примирення щодо вирішення колективного трудового спору (конфлікту) сторонами не враховано, **Національна служба посередництва і примирення звертається із заявою про вирішення колективного трудового спору (конфлікту) відповідно до Верховного Суду Автономної Республіки Крим, обласного, Київського і Севастопольського міського суду.**

Гарантії для працівників під час страйку

Участь у страйку працівників, за винятком страйків, визнаних судом незаконними, не розглядається як порушення трудової дисципліни і не може бути підставою для притягнення до дисциплінарної відповідальності.

За рішенням найманих працівників чи профспілки може бути утворено страйковий фонд з добровільних внесків і пожертвувань.

За працівниками, які не брали участі у страйку, але у зв'язку з його проведенням не мали можливості виконувати свої трудові обов'язки, зберігається заробітна плата у розмірах не нижче від установлених законодавством та колективним договором, укладеним на цьому підприємстві, як за час простою не з вини працівника. Облік таких працівників є обов'язком роботодавця.

Організація страйку, визнаного судом незаконним, або участь у ньому є порушенням трудової дисципліни. Час страйку працівникам, які беруть у ньому участь, не оплачується. Час участі працівника у страйку, що визнаний судом незаконним, не зараховується до загального і безперервного трудового стажу.

Джерело: <https://inrespublica.org.ua/aktyvna-hromada/kryvorizhtsi-vidstoyuyut-svoeye-pravo-na-strajk-ta-nalezhnu-zarplatu-v-sudi.html>

Час відпочинку

це час, протягом якого працівники вільні від обов'язку працювати і вправі використовувати його на свій розсуд. Кожен, хто працює, має право на відпочинок (ст. 45 Конституції України).

Це право забезпечується наданням:

днів щотижневого відпочинку.

При п'ятиденному робочому тижні працівникам надаються два вихідні дні на тиждень, а при шестиденному робочому тижні - один вихідний день.

встановленням скороченого робочого дня щодо окремих професій і виробництв, для неповнолітніх – від 24 до 36 годин; для працівників, зайнятих на роботах з шкідливими умовами праці - не більш як 36 годин на тиждень.

оплачуваної щорічної відпустки.

Щорічна основна відпустка надається працівникам тривалістю не менш як 24 календарних дні за відпрацьований робочий рік, який відлічується з дня укладення трудового договору. Особам віком до вісімнадцяти років надається щорічна основна відпустка тривалістю 31 календарний день.

скороченій тривалості роботи у нічний час, при роботі в нічний час встановлена тривалість роботи (зміни) скорочується на одну годину.

*Нічним вважається час з 10 години вечора до 6 години ранку.

Право на відпочинок гарантується

Стаття 7 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права 1966 року визнає, зокрема, право кожної людини на належні умови праці, включаючи «відпочинок, дозвілля і розумне обмеження робочого часу та оплачувану періодичну відпустку так само, як і винагороду за роботу у святкові дні»

Загальною декларацією прав людини 1948 року, ст. 24 «статті 24 зазначає: «Кожна людина має право на відпочинок та дозвілля, включаючи обмеження робочого часу та регулярні відпочинкові перерви»».

Право на відпустки

мають громадяни України, які перебувають у трудових відносинах з підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності, виду діяльності та галузевої належності, а також працюють за трудовим договором у фізичної особи

Законодавством, колективним договором, угодою та трудовим договором можуть установлюватися *інші види відпусток*.

Види відпусток

щорічні відпустки:

додаткові відпустки у зв'язку з навчанням

соціальні відпустки:

відпустка для підготовки та участі в змаганнях

творча відпустка

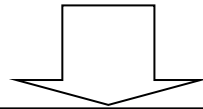
відпустка без збереження заробітньої плати

- основна відпустка
- додаткова відпустка за роботу із шкідливими та важкими умовами праці
- додаткова відпустка за особливий характер праці
- інші додаткові відпустки, передбачені законодавством.

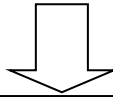
- відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами;
- відпустка для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку;
- відпустка у зв'язку з усиновленням дитини;
- додаткова відпустка працівникам, які мають дітей або повнолітню дитину - особу з інвалідністю з дитинства підгрупи А І групи;
- відпустка при народженні дитини;

Соціальний захист

це система економічних, соціальних, правових, організаційних заходів, що забезпечує працездатній людині і громадянину відповідні умови для поліпшення свого добробуту за рахунок особистого трудового внеску, а непрацездатним та соціально вразливим верствам працездатного населення – гарантії у користуванні суспільними фондами споживання, матеріальну підтримку, зниження податків.

Відповідно до ст. 46 Конституції України громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Право на соціальний захист гарантується

Стаття 9 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права 1966 року «Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на соціальне забезпечення, включаючи соціальне страхування.

Стаття 22 Загальної декларації прав людини 1948 року, «Кожна людина, як член суспільства, має право на соціальне забезпечення і на здійснення необхідних для підтримання її гідності і для вільного розвитку її соби прав у економічній, соціальній і культурній галузях за допомогою національних зусиль і міжнародного співробітництва та відповідно до структури і ресурсів кожної держави».

Конституційні гарантії права соціального захисту

Джерело: <https://koda.gov.ua/soczialnyj-zahyst-kyyivshhyny/>

унормування прямих зобов'язань держави щодо гарантування права на соціальний захист;

виділення окремих груп громадян, які мають безумовне право на соціальний захист;

закріплення конкретних механізмів реалізації зобов'язань держави у сфері соціального захисту;

визначення непрямих фінансових механізмів, які повинні гарантувати з боку держави право на соціальний захист;

окреслення інших допоміжних конституційних механізмів, спрямованих на забезпечення гарантій реалізації в Україні права на соціальний захист;

покладення на шість окремих суб'єктів повноважень щодо забезпечення реалізації особою права на соціальний захист та, відповідно, унормування дворівневої системи на загальнодержавному та місцевому рівнях.

- Верховна Рада України,
- Кабінет Міністрів України,
- місцеві державні адміністрації,
- обласні та районні ради,
- органи Автономної Республіки Крим,
- територіальні громади села, селища та міста (безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування)

Право на житло

передбачена законодавством можливість кожної людини і громадянина побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду.

Громадяни України мають право на безплатне одержання житла в установленому порядку.

Житлом фізичної особи є житловий будинок, квартира, інше жиле приміщення, призначені та придатні для постійного або тимчасового проживання в них.

Квартирою є ізольоване помешкання в житловому будинку, призначене та придатне для постійного у ньому проживання.

Житловим будинком є будівля капітального типу, споруджена з дотриманням вимог, встановлених законом, іншими нормативно-правовими актами, і призначена для постійного у ній проживання.

Житло в розумінні практики ЄСПЛ це:

- зайняття будинку, що належить іншому, якщо це відбувається протягом тривалого строку та на щорічній основі;
- не обмежується приміщеннями, які займаються на законних підставах;
- на це право може посилатись особа, що проживає в квартирі, орендованій іншою особою;
- може бути застосованим до соціального житла, яке заявник займає як орендар;
- навіть якщо право на користування згідно із національним законодавством вже припинилось; в деяких випадках офісні приміщення.

Право на житло гарантується

Статтею 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року «Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції».

Статтею 25 Загальної декларації прав людини 1948 року, «Кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи....житло».

Житлові права громадян

Громадяни мають право на одержання у безстрокове користування у встановленому порядку жилого приміщення в будинках державного чи громадського житлового фонду або на одержання за їх бажанням грошової компенсації за належне їм для отримання жиле приміщення для категорій громадян, визначених законом, або в будинках житлово-будівельних кооперативів.

Забезпечення постійним житлом громадян, які відповідно до законодавства мають право на його отримання, може здійснюватися шляхом будівництва або придбання доступного житла за рахунок надання державної підтримки у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Громадяни мають право на приватизацію квартир (будинків) державного житлового фонду, житлових приміщень у гуртожитках, які перебувають у власності територіальних громад, або придбання їх у житлових кооперативах, на біржових торгах, шляхом індивідуального житлового будівництва чи одержання у власність на інших підставах, передбачених законом.

Ніхто не може бути виселений із займаного жилого приміщення або обмежений у праві користування жилим приміщенням інакше як з підстав і в порядку, передбачених законом. Житлові права охороняються законом, за винятком випадків, коли вони здійснюються в суперечності з призначенням цих прав чи з порушенням прав інших громадян або прав державних і громадських об'єднань.

Житлові права охороняються законом, за винятком випадків, коли вони здійснюються в суперечності з призначенням цих прав чи з порушенням прав інших громадян або прав державних і громадських об'єднань.

Право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло (стаття 48 Конституції України).

Аналіз приписів статей 1, 48 Основного Закону України в посутньому зв'язку з іншими його приписами та раніше сформульованими Конституційним Судом України юридичними позиціями дає змогу дійти висновку про те, що конституційне право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї має кожна людина, що не передбачає як обов'язкову передумову для реалізації цього конституційного права фізичної, інтелектуальної чи іншої спроможності людини до виконання трудової функції, а тим більше фактичного виконання такої функції.

Отже, мінімальним розміром виплат, що їх має отримувати кожен як основне джерело існування для гарантування реалізації конституційного права на достатній життєвий рівень, є прожитковий мінімум, розмір якого з урахуванням його суті та призначення визначає Верховна Рада України у відповідному законі.

Право на достатній життєвий рівень гарантується

Статтею 11 Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права
«Держави .... визнають право кожного на достатній життєвий рівень для нього і його сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг і житло, і на неухильне поліпшення умов життя».

Загальною декларацією прав людини 1948 року, ст. 25 «статті 24 зазначає: «Кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї».

Прожитковий мінімум

вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості.

Прожитковий мінімум визначається нормативним методом у розрахунку на місяць на одну особу, а також окремо для тих, хто відноситься до основних соціальних і демографічних груп населення:

дітей віком до 6 років

дітей віком від 6 до 18 років

працездатних осіб

особи, які не досягли встановленого законом пенсійного віку.

осіб, які втратили працездатність

особи, які досягли встановленого законом пенсійного віку, особи, які досягли пенсійного віку, що дає право на призначення пенсії на пільгових умовах, та непрацюючі особи, визнані особами з інвалідністю в установленому порядку.

Право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (стаття 49 Конституції України)

медична допомога - діяльність професійно підготовлених медичних працівників, спрямована на профілактику, діагностику та лікування у зв'язку з хворобами, травмами, отруєннями і патологічними станами, у зв'язку з вагітністю та пологами

охорона здоров'я - система заходів, спрямованих на збереження та відновлення фізіологічних і психологічних функцій, оптимальної працездатності та соціальної активності людини при максимальній біологічно можливій індивідуальній тривалості її життя.

медичне страхування — це договір, за яким страхова компанія компенсує витрати на надання медичної допомоги власнику страховки, якщо настане страховий випадок.

Особа, яка досягла 14 років і яка звернулася за наданням їй медичної допомоги, має право на вибір лікаря та вибір методів лікування відповідно до його рекомендацій. Надання медичної допомоги особі, яка досягла 14 років, провадиться за її згодою.

Право на медичну допомогу

Повнолітня дієздатна фізична особа, яка усвідомлює значення своїх дій і може керувати ними, має право відмовитися від лікування. У невідкладних випадках, медична допомога надається без згоди фізичної особи або її батьків (усиновлювачів), опікуна, піклувальника.

Право на медичну допомогу гарантується

Ст. 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1966 року «Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я».

Ст. 25 Загальної декларації прав людини 1948 року, «Кожна людина має право на медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї».

Кожний громадянин України має право на охорону здоров'я, що передбачає:

життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та соціальне обслуговування і забезпечення, який є необхідним для підтримання здоров'я людини

безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище

санітарно-епідемічне благополуччя території і населеного пункту, де він проживає

безпечні і здорові умови праці, навчання, побуту та відпочинку

Джерело: <https://chelina.com.ua/news/society/prokurori-perevirili-dotrimannya-nrav-v-vazniv-na-medichnu-dopomogu-41432>

кваліфіковану медичну та реабілітаційну допомогу із забезпеченням належного рівня захисту персональних даних, включаючи вільний вибір закладу охорони здоров'я, вибір лікаря та/або фахівця з реабілітації, вибір методів лікування та/або реабілітації;

достовірну та своєчасну інформацію про стан свого здоров'я і здоров'я населення, включаючи існуючі і можливі фактори ризику та їх ступінь;

участь в обговоренні проектів законодавчих актів і внесення пропозицій щодо формування державної політики в сфері охорони здоров'я;

участь в управлінні охороною здоров'я та проведенні громадської експертизи з цих питань у порядку, передбаченому законодавством;

можливість об'єднання в громадські організації з метою сприяння охороні здоров'я

Кожний громадянин України має право на охорону здоров'я, що передбачає:

правовий захист від будь-яких незаконних форм дискримінації, пов'язаних із станом здоров'я

відшкодування заподіяної здоров'ю шкоди

оскарження неправомірних рішень і дій працівників, закладів та органів охорони здоров'я

можливість проведення незалежної медичної експертизи відповідного типу у разі незгоди громадянина з висновком державної медичної експертизи, застосування до нього запобіжного заходу як до особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, примусових заходів медичного характеру, примусового лікування, примусової госпіталізації та в інших випадках, коли діями працівників охорони здоров'я порушуються права громадянина України на охорону здоров'я

інформування про доступні медичні та реабілітаційні послуги із застосуванням телемедицини і телереабілітації

право пацієнта, який перебуває на стаціонарному лікуванні в закладі охорони здоров'я, на допуск до нього інших медичних працівників, членів сім'ї, опікуна, піклувальника, нотаріуса та адвоката, а також священнослужителя для відправлення богослужіння та релігійного обряду

Законами України можуть бути визначені й інші права громадян у сфері охорони здоров'я

встановлення мінімальних стандартів соціального захисту з урахуванням потреб кожної категорії суб'єктів соціального захисту

ЗАВДАННЯ І ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

ТЕРМІНОЛОГІЧНЕ ЗАВДАННЯ

Засвойте визначення понять: соціальні права людини, страйк, трудовий спір, право на відпочинок, відпустка, робочий день, право на соціальний захист, соціальне піклування, соціальні стандарти, пенсія, пільги, право на охорону здоров'я, медична допомога, достатній життєвий рівень, прожитковий мінімум, споживчий кошик.

СХЕМАТИЧНЕ ЗАВДАННЯ

Накреслити в зошиті схему:

- а) видів відпусток;
- б) покрокову схему процесу страйку від оголошення до закінчення;
- в) категорії осіб, які мають право на соціальне забезпечення.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. 18-річна Оксана навчається на 1 курсі освітнього рівня бакалавр в Запорізькому національному університеті на денній форма здобуття освіти та паралельно з цим працює офіціанткою у кафе у вільний від навчання час. Наближається період сесії і Оксана звернулася до роботодавця з проханням надати їй відпустку для того, аби вона змогла здати всі заліки та іспити. Як повинен вчинити роботодавець? Які види відпусток відповідно до законодавства існують для тих, хто поєднує роботу та навчання?
2. Працівники Державної служби з надзвичайних ситуацій у Черкаській області невдоволені розміром своєї заробітної плати. Вони звернулися до керівника з проханням переглянути розмір їхньої заробітної плати. Керівник відмовив, мотивуючи це недостатністю фінансування на поточний рік. Працівники оголосили початок страйку через 5 днів після розмови. Оцініть правильність їхніх дій відповідно до законодавства.
3. Порівняйте споживчий кошик на місяць в Україні та зарубіжній країні (на Ваш вибір). Які основні критерії закладені у визначенні їхнього наповнення?

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Що таке соціальні права людини та в чому їхня особливість?
2. В яких випадках страйк є законним правом працівника? Коли страйк можуть визнати незаконним?
3. Що таке право на відпочинок? Які є види відпочинку?
4. Охарактеризуйте відпустки як вид відпочинку?
5. Охарактеризуйте медичну реформу в Україні та її вплив на права людини.
6. Хто має право на безоплатне забезпечення житлом?

ТЕМА №6. КУЛЬТУРНІ ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ

Джерело: <https://bienestarenlaescuela.com/despertando-la-chispa-creativa-en-el-aula/>

Мета заняття спрямована на формування у студентів системи узагальнених наукових знань про культурні права і свободи людини, їх зміст і сутність у понятійному вираженні та нормативному закріпленні, здобуття ними практичних компетентностей та умінь застосовувати набуті знання у різних правових ситуаціях, пов'язаних з реалізацією та культурних прав, а також формування активної громадянської позиції щодо реалізації і захисту цих прав людини.

План

1. Поняття культурних прав людини, їхні особливості.
2. Право на освіту й виховання.
3. Поняття освіти, її нормативне регулювання.
4. Право на користування надбаннями культури і мистецтва
5. Право на наукову, технічну і художню творчість; авторські права.

Опорний конспект

**Культурні права
людини**

це можливості збереження і розвитку національної самобутності, доступу до духовних здобутків людства, їх засвоєння, використання та участі у подальшому вдосконаленні

**До культурних прав
належать**

право на освіту: держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам

право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства

право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом

право на наукову діяльність, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством

право на культуру, доступ до історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність

свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності

Міжнародно-правові акти, де закріплені основні засади культурних прав людини

Загальна декларація прав людини 1948 року

Міжнародний Пакт про економічні, соціальні і культурні права від 1966 року

Конвенція про захист прав і основних свобод 1950 року

Європейська соціальна хартія (переглянута) 1966 року

Хартія основних прав Європейського Союзу 2000 року

Конвенція ООН про права дитини від 1989 року

Джерело: <https://pon.org.ua/novyny/5920-ukrayina-ratifkuvala-protokoli-do-konvencyi-pro-zahist-prav-lyudini.html>

Законодавство у сфері освіти

- Закон України «Про освіту»
- Закон України «Про вищу освіту»
- Закон України «Про фахову передвищу освіту»
- Закон України «Про повну загальну середню освіту»
- Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки»
- Закон України «Про професійну (професійно-технічну) освіту»
- Закон України «Про дошкільну освіту»
- Закон України «Про позашкільну освіту»
- Закон України «Про наукову і науково-технічну експертизу»

Джерело: <https://pon.org.ua/novyny/9927-pravo-studentiv-na-osvitu-ta-pracu-pid-chas-navchannia-garantuietsia-konstytucieiu-ukrainy.html>

Законодавство у сфері культури

Закон України «Про культуру»

Закон України «Про охорону культурної спадщини»

Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей»

Закон України «Про музеї та музейну справу»

Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу»

Закон України «Про авторське право і суміжні права»

Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»

Джерело: <https://nzl.theukrainians.org/maria-prymachenko.html>

Право на освіту

Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання.

Громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі.

Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства.

Мета освіти

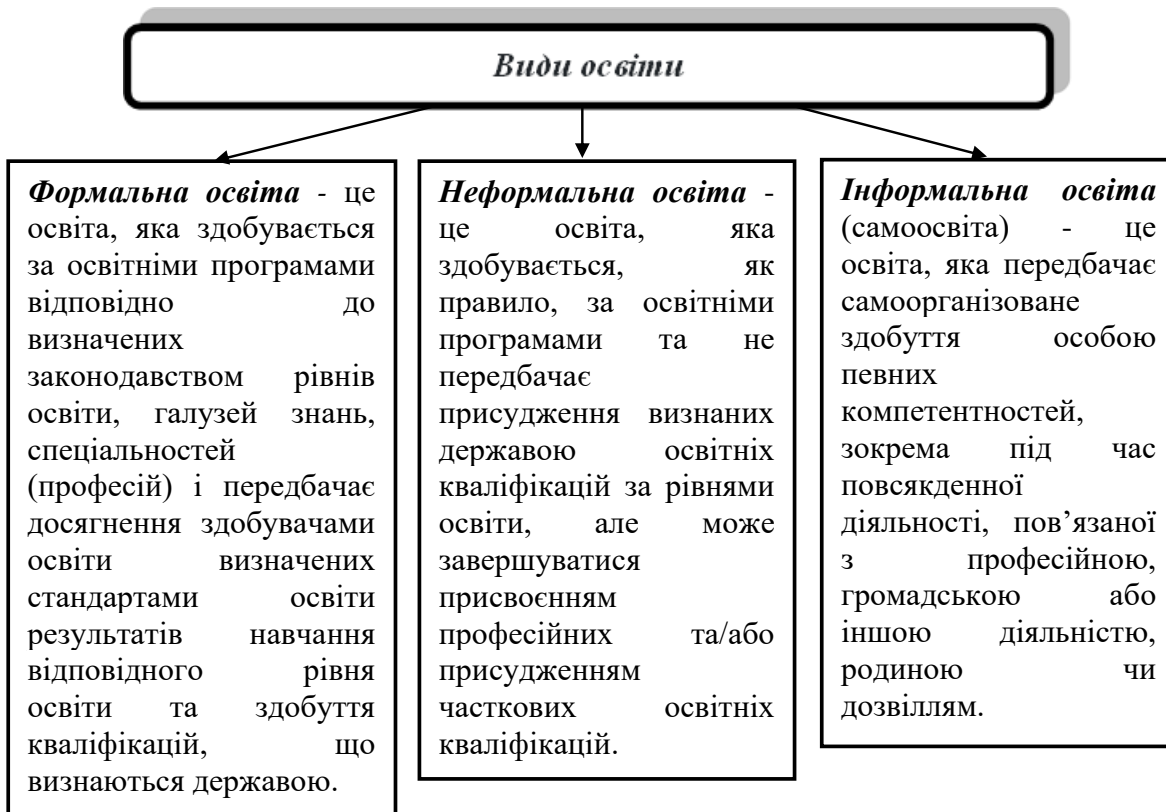
виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору.

всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей.

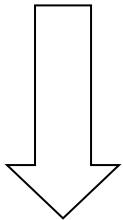
Право на освіту гарантується

Ст. 2 Додаткового протоколу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод: «Нікому не може бути відмовлено в праві на освіту. Держава при виконанні будь-яких функцій, узятих нею на себе в галузі освіти і навчання, поважає право батьків забезпечувати таку освіту і навчання відповідно до своїх релігійних і світоглядних переконань».

Ст. 26 Загальної декларації прав людини 1948 року: «Кожна людина має право на освіту. Освіта повинна бути безоплатною, хоча б початкова і загальна. Початкова освіта повинна бути обов'язковою».

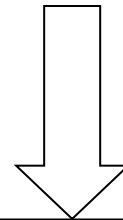
Право на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності (стаття 54 Конституції України)

Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом.

Держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством.

Культурна спадщина охороняється законом.

Держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами.

Джерело: <https://www.0342.ua/news/2460645/kosivska-malovana-keramika-divo-guculsini>

У сфері культури громадяни мають право на:

свободу творчості;

вільний вибір виду діяльності у сфері культури, засобів і сфер застосування творчих здібностей, самостійне розпорядження своїм твором;

провадження творчої діяльності самостійно або з використанням будь-яких форм посередництва;

створення закладів культури недержавної форми власності різних напрямів діяльності та організаційно-правових форм;

об'єднання у творчі спілки, національно-культурні товариства, центри, фонди, асоціації, інші громадські організації у сфері культури;

збереження, розвиток, пропагування культурної, мовної самобутності, традицій, звичаїв та обрядів;

захист прав інтелектуальної власності, зокрема авторського права і суміжних прав;

доступ до культурних цінностей, культурної спадщини і культурних благ;

здобуття мистецької освіти.

ЗАВДАННЯ І ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

ТЕРМІНОЛОГІЧНЕ ЗАВДАННЯ

Засвойте визначення понять: культурні права людини, право на освіту, освітній процес, культура, інтелектуальна власність, культурна спадщина, творчість, авторське право, винахід, корисна модель, промисловий зразок, твір, фонограма.

СХЕМАТИЧНЕ ЗАВДАННЯ

Накреслити в зошиті схему:

- а) порядок реєстрації авторського права;
- б) освітніх прав студентів;
- в) види освітніх закладів в Україні всіх рівнів;
- г) категорії осіб, які мають право на пільги у культурній сфері.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Уряд України оголосив кожну другу суботу місяця – днем безкоштовного відвідування музеїв для пільгових категорій населення. Охарактеризуйте ці можливі категорії із посиланням на законодавчі акти та вкажіть, чи мав Уряд України такі повноваження? Який орган є відповідальним за реалізацію культурних прав громадян?
2. Олена закінчила 9 класів загальноосвітньої школи та хотіла вступати до коледжу для здобуття наступного рівня освіти. Чи має Олена на це право?
3. Порівняйте авторське право в Україні та країнах Європейського Союзу. Виділіть спільні та відмінні риси.
4. Проаналізуйте міжнародні акти в сфері інтелектуальної власності та зазначте, які положення імплементовані в національне законодавство.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Що таке культурні права людини?
2. Охарактеризуйте складові освіти в Україні?
3. Що таке право на відпочинок? Які є види відпочинку?
4. Хто має право на культуру та як реалізовується право особи на доступ до культурної спадщини?
5. Що таке інтелектуальна власність та які є її види?
6. Охарактеризуйте освітні права студентів.

ТЕМА №7. ЕКОЛОГІЧНІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ

Джерело: <https://samorzad.gov.pl/web/gmina-chotcza/srodowisko>

Мета заняття спрямована на формування у студентів системи узагальнених наукових знань про екологічні та інформаційні права і свободи людини, їх зміст і сутність у понятійному вираженні та нормативному закріпленні, здобуття ними практичних компетентностей та умінь застосовувати набуті знання у різних правових ситуаціях, пов'язаних з реалізацією екологічних та інформаційних прав, а також формування активної громадянської позиції щодо реалізації і захисту цих прав людини.

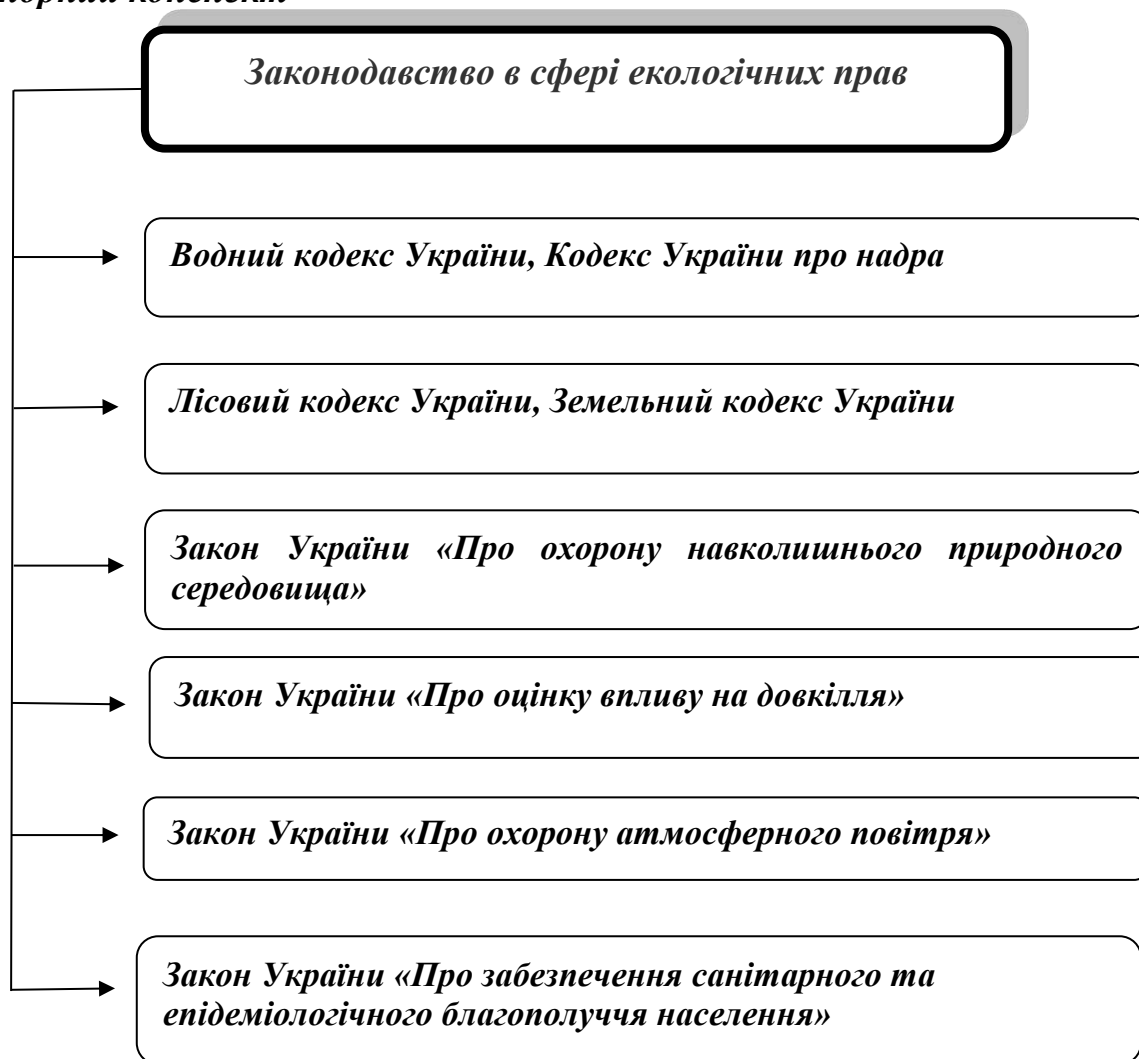
План

1. Поняття екологічних прав людини, їхні особливості
2. Поняття інформаційних прав людини, їхні особливості.
3. Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля
4. Право на відшкодування завданої порушенням права шкоди.
5. Право на інформацію. Право на доступ до інформації.
6. Поняття персональних даних та їхня правова охорона.
7. Інформаційні права в епоху діджиталізації

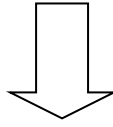
Джерело:
<https://dom.ria.com/uk/news/adminuslugi-v-stroitelstve-predostavlyayutsya-isklyuchitelno-v-elektro->

Опорний конспект

Джерело: <https://justiceandenvironment.org/news-posts/je-speaking-on-behalf-of-the-civil-society/>

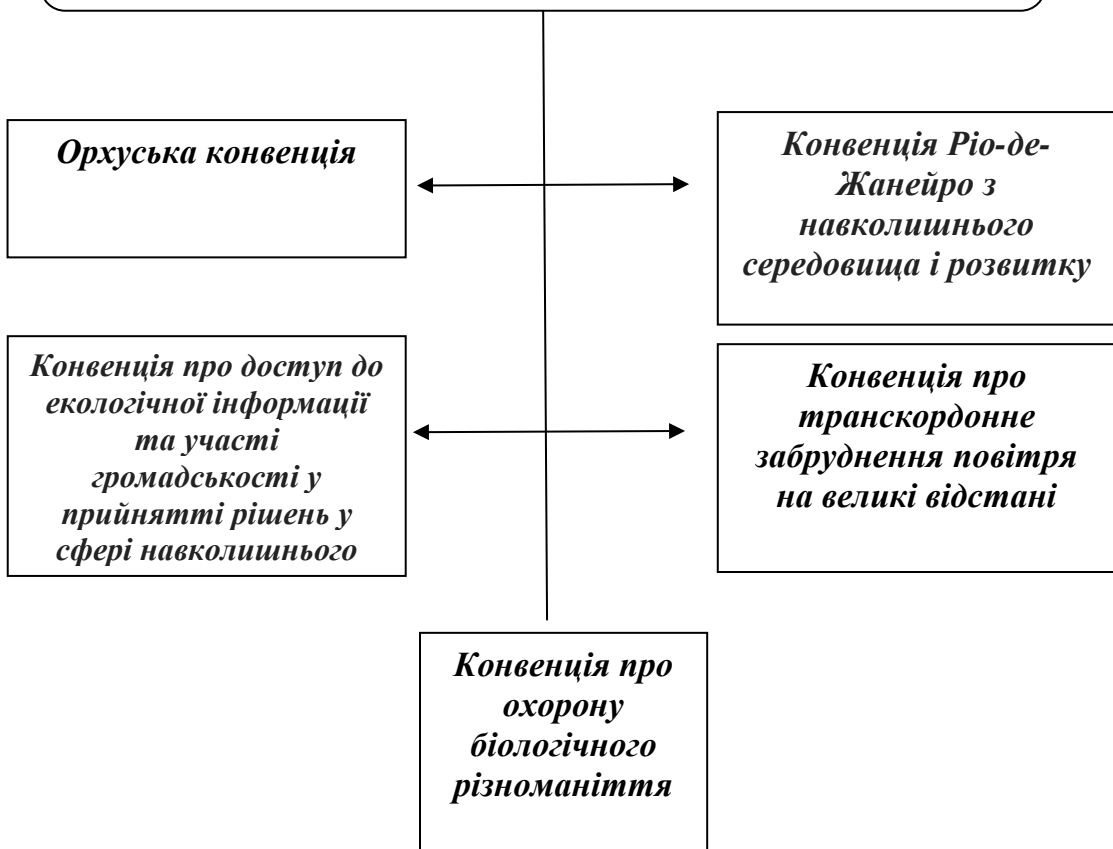
Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди (стаття 54 Конституції України)

Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення.

Така інформація ніким не може бути засекречена.

Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля гарантується рядом міжнародних актів

Екологічні права громадян

безпечне для його життя та здоров'я навколишнє природне середовище

участь в обговоренні та внесення пропозицій до проектів нормативно-правових актів, матеріалів щодо розміщення, будівництва і реконструкції об'єктів, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища, внесення пропозицій до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, юридичних осіб, що беруть участь в прийнятті рішень з цих питань

одержання екологічної освіти

здійснення загального і спеціального використання природних ресурсів

об'єднання в громадські природоохоронні формування

вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація) та вільне отримання, використання, поширення та зберігання такої інформації, за винятком обмежень, встановлених законом

участь у громадських обговореннях з питань впливу планованої діяльності на довкілля

подання до суду позовів до державних органів, підприємств, установ, організацій і громадян про відшкодування шкоди, заподіяної їх здоров'ю та майну внаслідок негативного впливу на навколишнє природне середовище

оскарження у судовому порядку рішень, дій або бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб щодо порушення екологічних прав громадян у порядку, передбаченому законом

участь у процесі здійснення стратегічної екологічної оцінки

участь в розробці та здійсненні заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального і комплексного використання природних ресурсів

Екологічні права громадян забезпечуються

проведенням широкомасштабних державних заходів щодо підтримання, відновлення і поліпшення стану навколишнього природного середовища

обов'язком центральних органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій здійснювати технічні та інші заходи для запобігання шкідливому впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище, виконувати екологічні вимоги при плануванні, розміщенні продуктивних сил, будівництві та експлуатації об'єктів економіки

участю громадських організацій та громадян у діяльності щодо охорони навколишнього природного середовища

здійсненням державного та громадського контролю за дотриманням законодавства про охорону навколишнього природного середовища

компенсацією в установленому порядку шкоди, заподіяної здоров'ю і майну громадян внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища

невідворотністю відповідальності за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища

створенням та функціонуванням мережі загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи забезпечення доступу до екологічної інформації

Інформація про стан навколишнього природного середовища – це будь-яка інформація в письмовій, аудіовізуальній, електронній чи іншій матеріальній формі про:

стан навколишнього природного середовища чи його об'єктів – землі, вод, надр, атмосферного повітря, рослинного і тваринного світу та рівні їх забруднення

біологічне різноманіття і його компоненти, включаючи генетично видозмінені організми та їх взаємодію із об'єктами навколишнього природного середовища

джерела, фактори, матеріали, речовини, продукцію, енергію, фізичні фактори (шум, вібрацію, електромагнітне випромінювання, радіацію), які впливають або можуть вплинути на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей

загрозу виникнення і причини надзвичайних екологічних ситуацій, результати ліквідації цих явищ, рекомендації щодо заходів, спрямованих на зменшення їх негативного впливу на природні об'єкти та здоров'я людей

екологічні прогнози, плани і програми, заходи, в тому числі адміністративні, державну екологічну політику, законодавство про охорону навколишнього природного середовища

витрати, пов'язані із здійсненням природоохоронних заходів за рахунок фондів охорони навколишнього природного середовища, інших джерел фінансування, економічний аналіз, проведений у процесі прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля

Джерело:
<https://www.products.pcc.eu/en/blog/what-is-ecology-everything-you-need-to-know/>

Доступ до екологічної інформації здійснюється в порядку, передбаченому Законом України «Про доступ до публічної інформації»

Запитувач має право звернутися до розпорядника інформації із запитом незалежно від того, стосується ця інформація його особисто чи ні, без пояснення причини подання запиту.

Запит на інформацію може бути індивідуальним або колективним. Запити можуть подаватися в усній, письмовій чи іншій формі (поштою, факсом, телефоном, електронною поштою) на вибір запитувача.

Запит на інформацію має містити: ім'я (найменування) запитувача, поштову адресу або адресу електронної пошти, а також номер засобу зв'язку, якщо такий є; загальний опис інформації або вид, назву, реквізити чи зміст документа, щодо якого зроблено запит, якщо запитувачу це відомо; підпис і дату за умови подання запиту в письмовій формі.

Письмовий запит подається в довільній формі.

З метою спрощення процедури оформлення письмових запитів на інформацію особа може подавати запит шляхом заповнення відповідних форм запитів на інформацію, які можна отримати в розпорядника інформації та на офіційному веб-сайті відповідного розпорядника.

На запити щодо стану довкілля, аварій, катастроф, небезпечних природних явищ та інших надзвичайних подій, що сталися або можуть статись і загрожують безпеці громадян, відповідь має бути надана не пізніше 48 годин з дня отримання запиту.

Права на участь громадськості в процесі прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля

участь в обговоренні та внесення пропозицій до проєктів нормативно-правових актів, матеріалів щодо розміщення, будівництва і реконструкції об'єктів, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища, внесення пропозицій до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, юридичних осіб, що беруть участь в прийнятті рішень з цих питань

- участь в розробці та здійсненні заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального і комплексного використання природних ресурсів

участь у громадських обговореннях з питань впливу планованої діяльності на довкілля

участь у процесі здійснення стратегічної екологічної оцінки

Джерело: <https://mocnestry.com.pl/tag/brwinow/page/3/>

Кабінетом Міністрів України постановою від 29.06.2011 № 771 затверджено **«Порядок залучення громадськості до обговорення питань щодо прийняття рішень, які можуть впливати на довкілля»**

Інформація - будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді

Джерело: <https://recommerce.com.ua/uk/chto-takoe-yelektronnyi-marketing-ego-rol-v-internet-kommercii>

Джерело: <https://www.magazynpzw.pl/rewolucyjne-zmiany-w-ochronie-danych-osobowych/>

До інформації з обмеженим доступом не можуть бути віднесені такі відомості:

про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту

про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні ситуації, що сталися або можуть статися і загрожують безпеці людей

про стан здоров'я населення, його життєвий рівень, включаючи харчування, одяг, житло, медичне обслуговування та соціальне забезпечення, а також про соціально-демографічні показники, стан правопорядку, освіти і культури населення

про факти порушення прав і свобод людини, включаючи інформацію, що міститься в архівних документах колишніх радянських органів державної безпеки, пов'язаних з політичними репресіями, Голодомором 1932-1933 років в Україні та іншими злочинами, вчиненими особами, які брали участь або сприяли реалізації російської імперської політики, представниками комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів

про незаконні дії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб

щодо діяльності державних та комунальних унітарних підприємств, господарських товариств, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі або територіальній громаді, а також господарських товариств, 50 і більше відсотків акцій (часток) яких належать господарському товариству, частка держави або територіальної громади в якому становить 100 відсотків, що підлягають обов'язковому оприлюдненню відповідно до закону

інші відомості, доступ до яких не може бути обмежено відповідно до законів та міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Право на інформацію забезпечується

створенням механізму реалізації права на інформацію

створенням можливостей для вільного доступу до статистичних даних, архівних, бібліотечних і музейних фондів, інших інформаційних банків, баз даних, інформаційних ресурсів

обов'язком суб'єктів владних повноважень інформувати громадськість та медіа про свою діяльність і прийняті рішення

обов'язком суб'єктів владних повноважень визначити спеціальні підрозділи або відповідальних осіб для забезпечення доступу запитувачів до інформації

здійсненням державного і громадського контролю за додержанням законодавства про інформацію

встановленням відповідальності за порушення законодавства про інформацію

Джерело: <https://ukr.infos.com.ua/poshuk-informacii/>

Персональні дані

відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована

Які дані вважаються персональними?

Джерело: <https://stalirov.lawyer/uk/posts/praktika-obrobki-personalnih-danih-v-yevropi-ta-ukrayini>

Законодавство в сфері захисту персональних даних

Закон України «Про захист персональних даних»

Закон України «Про доступ до публічної інформації»

Рішення Конституційного Суду України №2-рп/2012 від 20 січня 2012 року

Наказ Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини від 08 січня 2014 року № 1/02-14 «Про затвердження документів у сфері захисту персональних даних»

Конвенція Ради Європи про захист осіб у зв'язку автоматизованою обробкою персональних даних 1981 року

Персональні дані поділяються

Загальні

- прізвище та ім'я;
- дата та місце народження; громадянство;
- сімейний стан;
- псевдонім;
- дані, записані в посвідченні водія;
- економічне і фінансове становище;
- дані про майно;
- банківські дані;
- підпис;
- дані з актів цивільного стану;
- номер пенсійної справи;
- адреса місця проживання;
- дипломи про освіту, професійну підготовку тощо

Чутливі

- расове, етнічне та національне походження;
- політичні, релігійні та світоглядні переконання;
- членство в політичних партіях та/або організаціях, професійних спілках, релігійних організаціях чи громадських організаціях світоглядної спрямованості;
- стан здоров'я (медичні дані);
- статеве життя;
- біометричні дані та генетичні дані;
- притягнення до адміністративної чи кримінальної відповідальності;
- застосування до особи заходів у рамках досудового розслідування;
- вжиття щодо особи заходів, передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність»; вчинення щодо особи тих чи інших видів насильства тощо.

Джерело: <https://tsypin.partners/personalni-dani-hto-mac-pravo-ih-zbirati-ta-vikoristovuvati/>

Суб'єктами відносин, пов'язаних із персональними даними, є

Володільця персональних даних - фізична або юридична особа, яка визначає мету обробки персональних даних, встановлює склад цих даних та процедури їх обробки, якщо інше не визначено законом.

**Володільцем чи розпорядником персональних даних можуть бути підприємства, установи і організації усіх форм власності, органи державної влади чи органи місцевого самоврядування, фізичні особи - підприємці, які обробляють персональні дані відповідно до закону.*

Суб'єкт персональних даних - фізична особа, персональні дані якої обробляються.

Розпорядник персональних даних – фізична чи юридична особа, якій володільцем персональних даних або законом надано право обробляти ці дані від імені володільця.

**Розпорядником персональних даних, володільцем яких є орган державної влади чи орган місцевого самоврядування, крім цих органів, може бути лише підприємство державної або комунальної форми власності.*

Третя особа - будь-яка особа, за винятком суб'єкта персональних даних, володільця чи розпорядника персональних даних та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, якій володільцем чи розпорядником персональних даних здійснюється передача персональних даних.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини - посадова особа, яка здійснює парламентський контроль за додержанням конституційних прав та свобод людини і громадянина в Україні.

* *Кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (стаття 55 Конституції України).*

Суб'єкт персональних даних має право:

знати про джерела збирання, місцезнаходження своїх персональних даних, мету їх обробки, або дати відповідне доручення щодо отримання цієї інформації

отримувати інформацію про умови надання доступу до персональних даних, зокрема інформацію про третіх осіб, яким передаються його персональні дані

на доступ до своїх персональних даних;

отримувати не пізніше як за тридцять календарних днів з дня надходження запиту, крім випадків, передбачених законом, відповідь про те, чи обробляються його персональні дані, а також отримувати зміст таких персональних даних;

пред'являти вмотивовану вимогу володільцю персональних даних із запереченням проти обробки своїх персональних даних

пред'являти вмотивовану вимогу щодо зміни або знищення своїх персональних даних будь-яким володільцем та розпорядником персональних даних, якщо ці дані обробляються незаконно чи є недостовірними;

на захист своїх персональних даних від незаконної обробки та випадкової втрати, знищення, пошкодження у зв'язку з умисним приховуванням, ненаданням чи несвоєчасним їх наданням, а також на захист від надання відомостей, що є недостовірними чи ганьблять честь, гідність та ділову репутацію фізичної особи

звертатися із скаргами на обробку своїх персональних даних до Уповноваженого або до суду

застосовувати засоби правового захисту в разі порушення законодавства про захист персональних даних

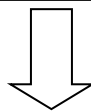
вносити застереження стосовно обмеження права на обробку своїх персональних даних під час надання згоди

відкликати згоду на обробку персональних даних

знати механізм автоматичної обробки персональних даних

на захист від автоматизованого рішення, яке має для нього правові наслідки

Використання персональних даних

Використання персональних даних передбачає будь-які дії володільця щодо обробки цих даних, дії щодо їх захисту, а також дії щодо надання часткового або повного права обробки персональних даних іншим суб'єктам відносин, пов'язаних із персональними даними, що здійснюються за згодою суб'єкта персональних даних чи відповідно до закону.

Підставами для обробки персональних даних є:

згода суб'єкта персональних даних на обробку його персональних даних

дозвіл на обробку персональних даних, наданий володільцю персональних даних відповідно до закону виключно для здійснення його повноважень

укладення та виконання правочину, стороною якого є суб'єкт персональних даних або який укладено на користь суб'єкта персональних даних чи для здійснення заходів, що передують укладенню правочину на вимогу суб'єкта персональних даних;

захист життєво важливих інтересів суб'єкта персональних даних;

необхідність виконання обов'язку володільця персональних даних, який передбачений законом;

необхідність захисту законних інтересів володільця персональних даних або третьої особи, якій передаються персональні дані, крім випадків, коли потреби захисту основоположних прав і свобод суб'єкта персональних даних у зв'язку з обробкою його даних переважають такі інтереси.

ЗАВДАННЯ І ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

ТЕРМІНОЛОГІЧНЕ ЗАВДАННЯ

Засвойте визначення понять: екологічні права людини, інформаційні права громадянина, екологічна ситуація, право природокористування, охорона навколишнього природного середовища, запит на отримання інформації, інформація, персональні дані, чутливі дані.

СХЕМАТИЧНЕ ЗАВДАННЯ

Накреслити в зошиті схему:

- а) екологічні права громадян;
- б) порядок доступу до публічної інформації;
- в) види інформації відповідно до законодавства.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Складіть запит на отримання доступу до публічної інформації до Запорізької міської ради щодо екологічної ситуації в місті. Спробуйте дізнатися за кількість викидів в атмосферну та воду, а також поцікавтеся щодо можливого громадського обговорення цього питання.

2. За наслідками незалежної громадської екологічної експертизи було встановлено, що в Запорізькому районі склалася жахлива екологічна обстановка, яка вимагає прийняття невідкладних заходів щодо оздоровлення навколишнього середовища. У висновку екологічної експертизи, зокрема, відзначалось, що викиди в атмосферне повітря тільки від стаціонарних джерел (заводів) у минулому році становили 450 тис. тонн. Голова комплексної екологічної експертизи Б. направив висновок експертизи в місцеву газету для опублікування і вжиття відповідними органами необхідних заходів щодо підприємств забруднювачів навколишнього природного середовища. В публікації поданих матеріалів йому було відмовлено на тій підставі, що газета друкує лише дані офіційних органів екологічного контролю. Б звернувся до суду. Чи правомірна відмова газети? Яка процедура проведення екологічної експертизи?

3. В кінці року по місцевому телебаченню повідомили, що всі борги по зарплаті працівникам медичної сфери погашені. У той же час у деяких районах області медики оголосили страйк у зв'язку з невиплатою заробітної плати за останні шість місяців. Журналіст М. звернувся до адміністрації області з проханням надати йому документи, що містять докладні відомості про використання бюджетних коштів області за минулий рік. Йому в цьому проханні відмовили, посилаючись на те, що запитувана інформація є обмеженого доступу. Журналіст написав скаргу до правоохоронних органів. Чи правомірною є відмова? Чи має право журналіст скаржитися до правоохоронних органів?

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Що таке екологічні права громадян та з чого вони складаються?
2. Що таке навколишнє природне середовище?
3. Яким чином особа може реалізувати право на безпечне для життя і здоров'я довкілля?
4. Яку роль в житті людини відіграють екологічні права?
5. Що таке інформаційні права?
6. Що таке інформація та які є її види?
7. Коли може бути обмежене право особи на отримання інформації?
8. Яким чином здійснюється захист персональних даних?
9. Як на сьогодні відбувається поєднання процесу діджиталізації та реалізації права на інформацію?

ТЕМА №8. ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Джерело: <https://finanse.wp.pl/frankowicze-pewni-swego-sytuacja-prawna-nigdy-nie-byla-dla-nich-lepsza-7027423884519936a>

Мета заняття спрямована на формування у студентів системи узагальнених наукових знань про захист прав людини в Україні та світі, про судові та позасудові способи захисту, їх зміст і сутність у понятійному вираженні та нормативному закріпленні, здобуття студентами практичних компетентностей та умінь застосовувати набуті знання у різних правових ситуаціях, пов'язаних з реалізацією права на захист.

План

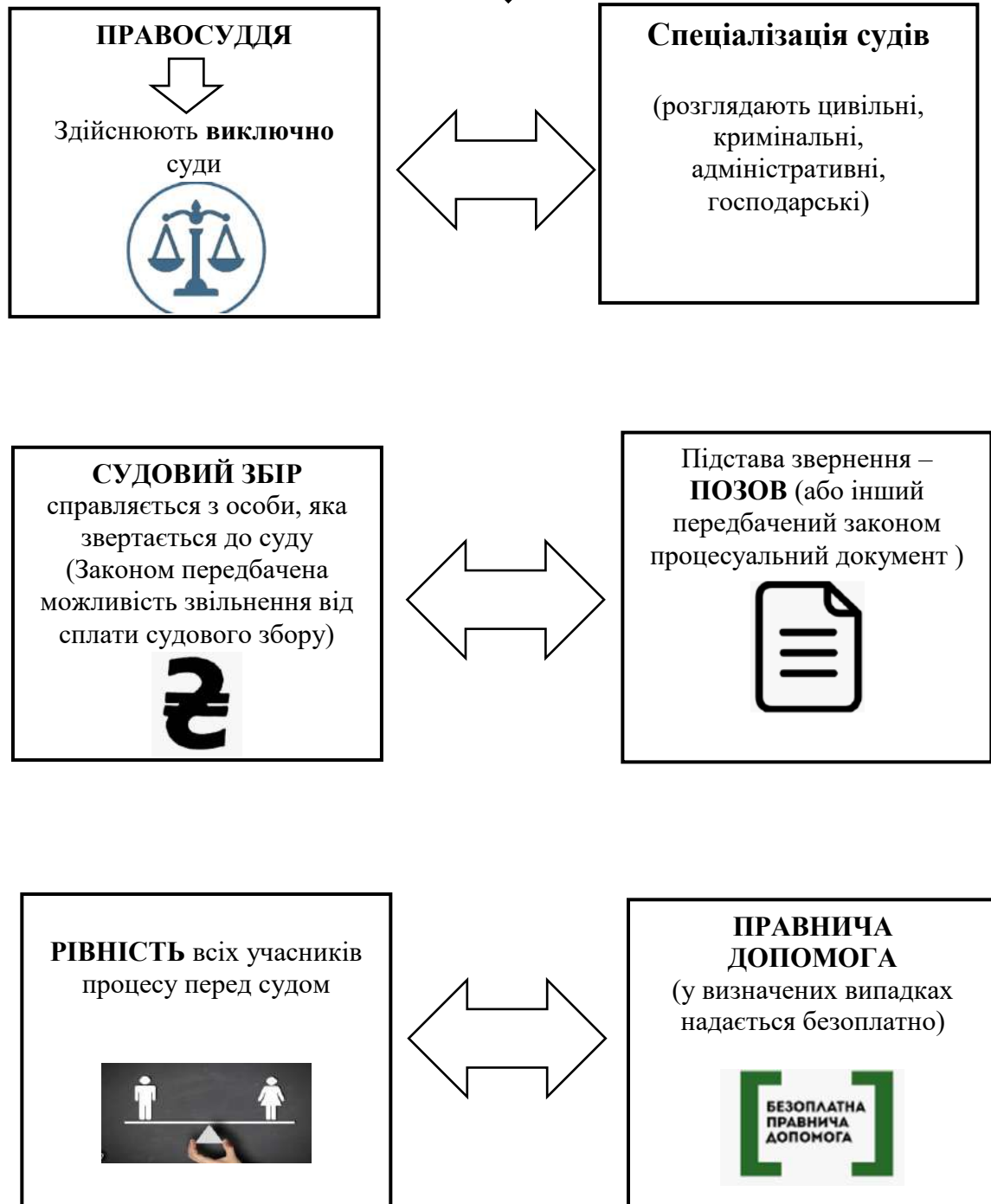
1. Поняття захисту прав людини у світі та Україні.
2. Міжнародні організації в сфері захисту прав людини.
3. Механізм захисту прав людини в Україні.
4. Уповноважений ВРУ.
5. Конституційний механізм захисту прав людини в Україні.
6. Інші (позасудові) способи захисту прав людини в Україні.

Опорний концепт

Конституція України досить чітко визначає систему органів та посадових осіб різних рівнів, які повинні захищати права і свободи людини і громадянина.

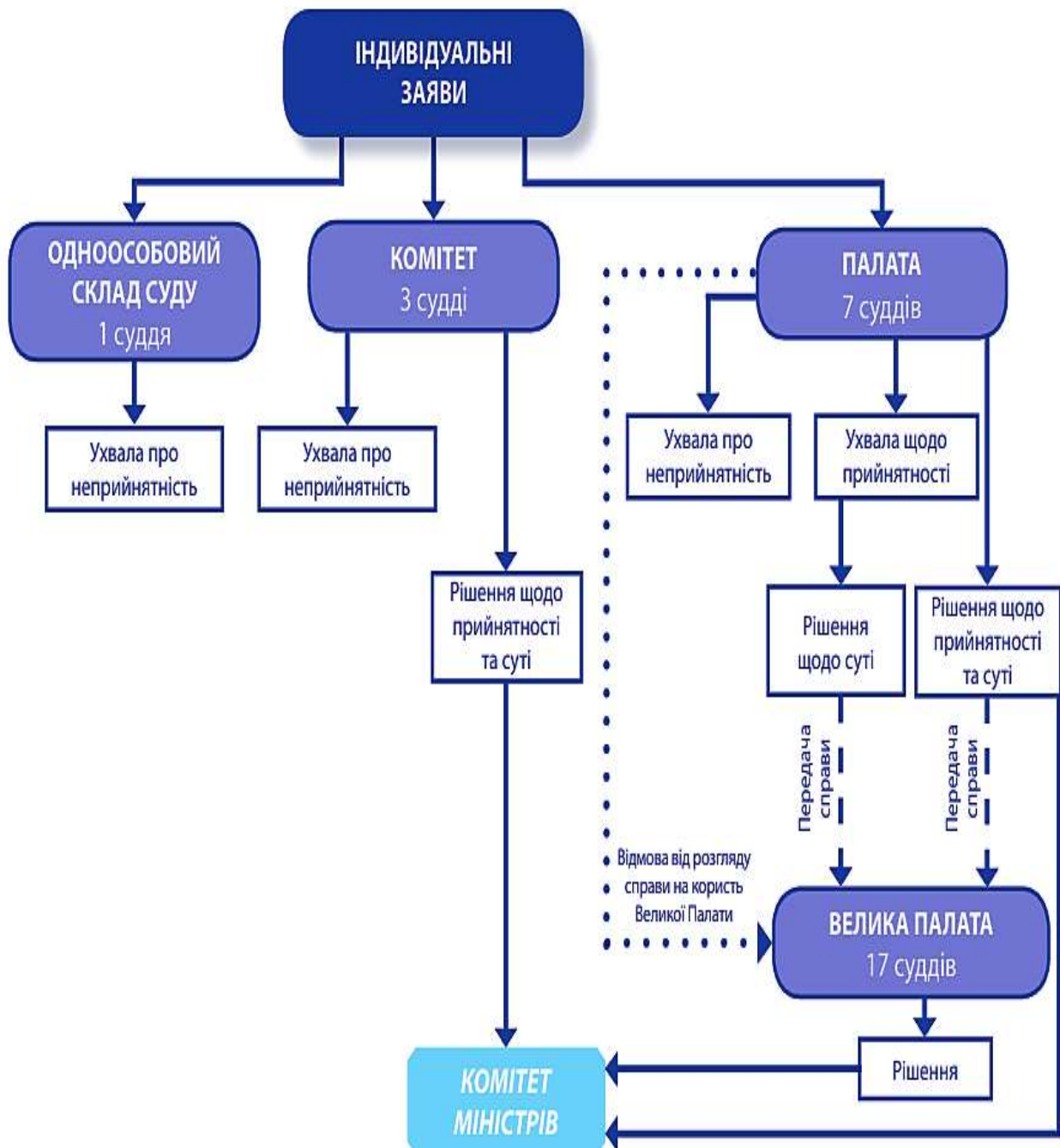

Судовий механізм захисту прав людини

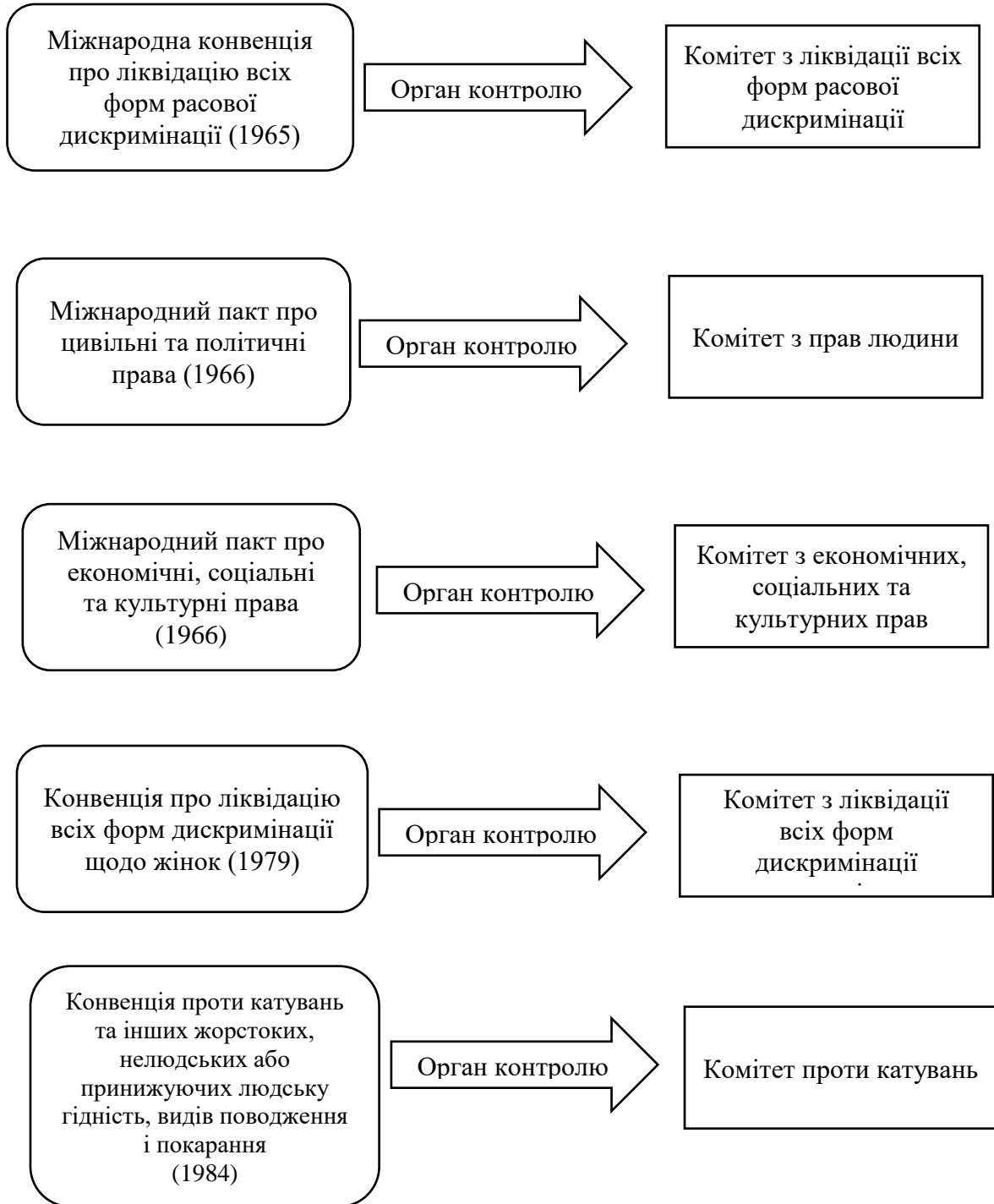
Розгляд скарги в ЄСПЛ

Спрощена схема проходження заяви в Суді в залежності від його складу

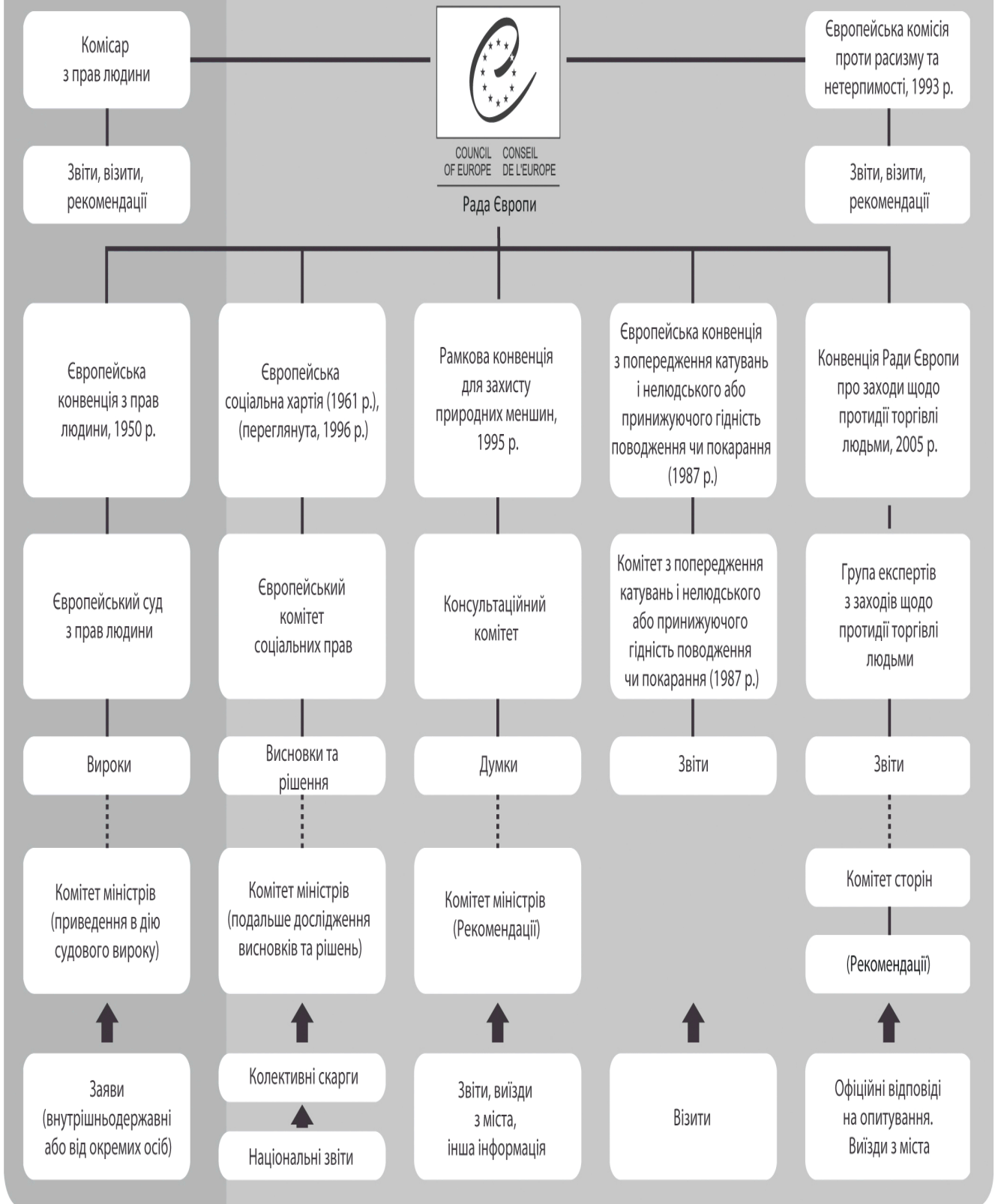

Джерело: <https://mitrax.com.ua/uk/blog/espl-shho-cze-take-jogo-struktura-ta-povnovazhennya/>

Основні договори ООН із захисту прав людини

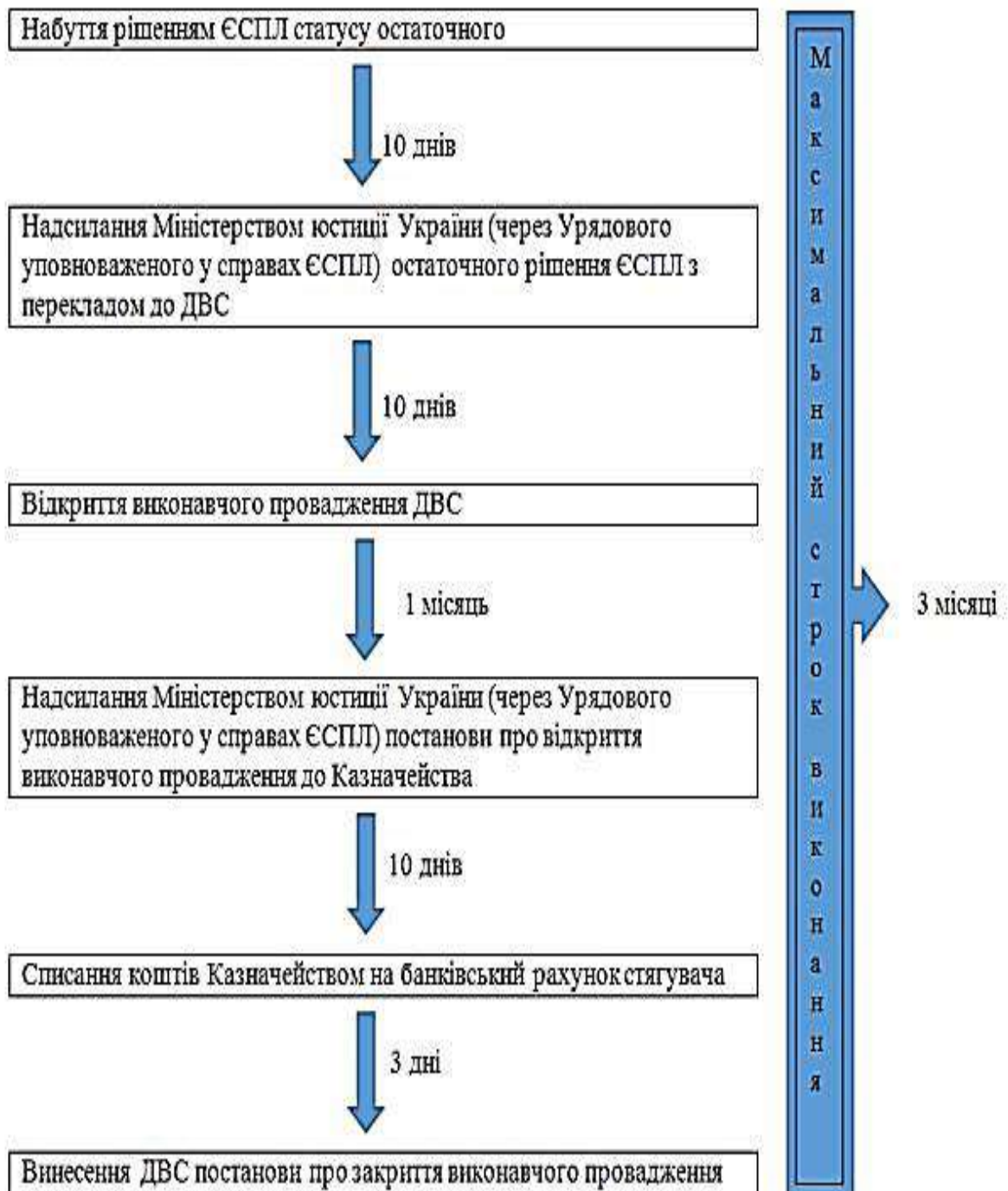

Головні документи Ради Європи з прав людини та механізми їх впровадження

Джерело: <https://www.coe.int/uk/web/compass/legal-protection-of-human-rights>

Процедура виконання рішення ЄСПЛ

джерело:

https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Виконання_рішень_Європейського_суду_з_прав_людини

ЗАВДАННЯ І ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

ТЕРМІНОЛОГІЧНЕ ЗАВДАННЯ

Засвойте визначення понять: захист прав людини, механізм захисту прав людини, Європейський Суд з прав людини, омбудсмен, комітет, адвокат, прокурор, суддя, судовий збір, позов, провадження.

СХЕМАТИЧНЕ ЗАВДАННЯ

Накреслити в зошиті схему:

- а) Європейська система захисту прав людини;
- б) повноваження Уповноваженого ВРУ з прав людини;
- в) процедура звернення до Європейського суду з прав людини;
- г) взаємодія Ради Європи та Європейського Союзу в сфері захисту прав людини.

ПРАКТИЧНЕ ЗАВДАННЯ

1. Проаналізуйте Конституції України та охарактеризуйте систему органів влади, які відповідають за захист прав людини в Україні.
2. Порівняйте положення Європейської конвенції з захисту прав людини та основних свобод і Хартії основних прав ЄС. Виділіть спільні та відмінні риси.
3. Громадянин Швейцарії М. поїхав до Італії на канікули і після них вирішив залишитися там жити. Через деякий час поліція Італії депортувала громадянина М. до Швеції та заборонила йому в'їзд на територію ЄС строком на 3 роки. Чи правомірне обмеження цього права? Чи може М. звернутися до Європейського Омбудсмана?
4. Європейський Суд з прав людини виніс рішення проти України по справі і зобов'язав її виплатити компенсацію постраждалій особі. Держава Україна відмовилася виконувати рішення та вказала про намір оскаржити його. Чи можливе це оскарження і до якого органу Ради Європи?

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Що таке захист прав людини?
2. Що входить у національні засоби правового захисту?
3. В чому зміст конституційної скарги?
4. Чи є обов'язкові для України рішення ЄСПЛ?
5. Хто такий омбудсмен?

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Городовенко В. В., Удовика Л. Г. Теорія права : курс лекцій для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Право» освітньо-професійної програми «Право». Запоріжжя : ЗНУ, 2022. 248 с.
2. Загальна теорія права. Академічний курс / за ред. С. В. Бобровник. Київ : Юрінком Інтер, 2021. С. 175-187.
3. Загальна теорія права : підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ : Ваіте, 2015. 392 с.
4. Іванків І. Б. Права людства: стан та перспективи їх забезпечення – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» (081 – Право). Національний університет «Києво-Могилянська академія», Київ, 2019.
5. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні : підручник. Київ : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність». 2008. 350 с.
6. Міжнародний захист прав людини : навчальний посібник / кол. авторів; за ред. О. Б. Онишко. Львів. Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 540 с. URL: <chromeextension://efaidnbmninnibpcajpcglclefindmkaj/https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/5215/1/Онишко%20О.Б.%20--%20Міжнародний%20захист.pdf>;
7. Молдован В.В., Чулінда Л.І. Конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина : навч. посібник/В. В. Молдован, Л. І. Чулінда. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 206 с.
8. Петков С. Права і свободи людини та їх дтримання під час дії воєнного стану. Київ : Центр навчальної літкратури. 2022. 310 с.
9. Піддубна Д.С., Склема Т.Ю. Цивільне та сімейне право в таблицях та схемах : навчальний посібник; за заг. ред. д.ю.н., професора, заслуженого юриста України В.М. Бесчастного. Кривий Ріг : Вид. Р.А. Козлов, 2019. 330 с.
10. Права людства : монографія. Київ : Ваіте, 2020. 158 с.
11. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні : підручник. Київ : Правова Єдність, 2022. 352 с.
12. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посібник. Вид. 10-е, доповнене. Львів : Край, 2008. 224 с.
13. Сердюк О. В., Трагнюк О. Я., Яковюк І. В. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (в питаннях і відповідях) : навч.- довід. посібник / за заг. ред. І. В. Яковюка. Харків : Право, 2019. 124 с.
14. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підручник, 4-те видання. Київ : Видавництво Алерта, 2021. 528 с.
15. Совгіря О.В., Шукліна Н.Г. Конституційне право України. Повний курс : навч. посібник. Київ : Видавництво Юрінком Інтер. 2023. 556 с.

16. Теорія держави і права : підручник / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін. ; за ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2015. 368 с. URL: <https://pravo.news/derjavi-istoriya-teoriya/teoriya-derjavi-prava-pidruchnik-petrishin.html>.
17. Тертишник В.М. Права і свободи людини : підручн. Київ : Алерта. 2022. 432 с.
18. Тертишник В.М. Права і свободи людини : підручник. Київ : Алерта, 2022. 432 с.
19. Тихомиров О. О. Права людини: інформаційний вимір : монографія. Одеса : Вид-во «Юридика», 2023. 304 с.
20. Федоренко В.Л. Конституційні права і свободи людини та їх гарантування і захист в Україні : монографія. Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. 138 с.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

ОСНОВНА

1. Загальна теорія права : підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ : Ваїте, 2015. С. 46-65.
2. Конституційне право : підручник / за загальною редакцією М.І. Козюбри./ Ю.Г. Барабаш, О.М. Бориславська, В.М. Венгер, М.І. Козюбра, А.А. Мелешевич. Київ : Ваїте, 2021. 528 с.
3. Міжнародний захист прав людини : навчальний посібник / кол. авторів ; за ред. О. Б. Онишко. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 540 с. URL: <chromeextension://efaidnbmninnibpcajpcglclefindmkaj/https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/5215/1/Онишко%20О.Б.%20--%20Міжнародний%20захист.pdf>;
4. Петков С. Права і свободи людини та їх дтримання під час дії воєнного стану. Київ : Центр навчальної літкратури. 2022. 310 с.
5. Права людини в національному та європейському контекстах : підручник / Н.І. Петрецька, Ю.М. Бисага, Д.М. Белов та ін. ; за заг. ред. Н.І. Петрецької, Ю.М. Бисаги. Ужгород : Видавничий дім “Гельветика”, 2018. 482 с.
6. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підручник, 4-те видання. Київ : Видавництво Алерта, 2021. С. 58-81.
7. Слінько Т.М. Конституційне право України : підручник. Харків : Право. 2021. 592 с.
8. Совгиря О.В., Шукліна Н.Г. Конституційне право України. Повний курс: навч. посібник. Київ : Видавництво Юрінком Інтер. 2023. 556 с.
9. Тертишник В.М. Права і свободи людини : підручн. Київ : Алерта. 2022. 432 с.
10. Федоренко В.Л. Конституційні права і свободи людини та їх гарантування і захист в Україні : монографія. Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. 138 с.

ОСНОВНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ

1. ЄВРОПЕЙСЬКА КОНВЕНЦІЯ З ПРАВ ЛЮДИНИ з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколів № 11, 14 та 15 з Протоколами № 1, 4, 6, 7, 12, 13 та 16. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ukr
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015;
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>; 30. Кодекс законів про працю України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>;
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18.12.1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text;
5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10.12.1984 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text;
6. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text; 42. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>;
7. Конвенція про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text.
8. Конвенція про статус біженців від 28.07.1951 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text;
9. Конвенція Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004;
10. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>;
11. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>;
12. Міжнародна конвенція про захист прав всіх трудящих-мігрантів і членів їх сімей від 18.12.1990 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_j82#Text;
13. Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень від 20.12.2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text;
14. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 21.12.1965 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105#Text
15. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043;
16. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: міжнародний документ. Прийнято Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 року.

Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043

17. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042; 3
18. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.
19. Хартія прав людини : збірник законодавчих актів. Київ : «Правова єдність» редакція юридичних видань: Алерта, 2021.
20. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>; 28. Господарський кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>; 150

МОНОГРАФІЇ, ЕНЦИКЛОПЕДІЇ ДО ВСЬОГО КУРСУ

1. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т.2 : Філософія права / редкол.: С. І. Максимов (голова) та ін.; Нац. Акад. прав. Наук України ; Ін-т держави і права імені В.М. Корецького НАН України ; Нац. Юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2017. 1128 с.
2. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т.3 : Загальна теорія права / редкол.: О.В. Петришин (голова) та ін.; Нац. Акад. прав. Наук України ; Ін-т держави і права імені В.М. Корецького НАН України ; Нац. Юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2017. 952 с.
3. Гаек Ф.А. Конституція свободи / Пер. з англ. М. Олійник, А. Королишина. Львів : Літопис, 2002. 556с.
4. Головатий С. Верховенство права : монографія : у 3 кн. / С. Головатий. Київ : Фенікс, 2006. Т. 1 : Верховенство права: від ідеї – до доктрини. 2006. 624 с.
5. Перелік рішень, ухвалених Європейським судом з прав людини. Офіційний веб-сайт Європейського суду з прав людини. URL: <http://www.echr.coe.int/echr/>.

ДОДАТКОВА

1. Horodovenko V., Bondar O., Udovyka L. Justice in the Covid-19 era Through the Prism of Judicial Power. *Ius Humani Law Journal*. Vol 10 (1) (2021) 51-72. URL : <http://www.iushumani.org/index.php/iushumani/issue/view/11>.
2. Tykhomyrov O. O., Bieliakov K. I., Kostenko O. V., Radovetska L. V. Digital rights in the human rights system. *InterEULawEast* (Q3). 2023. Vol. X (1). P. 183–207. URL : DOI: <https://doi.org/10.22598/iele.2023.10.1.10>; URL: <https://hrcak.srce.hr/file/440551>.
3. Tykhomyrov O. O., Tykhomyrov D. O., Radovetska L. V., Vatrал A. V. Informational human obligations: state and prospects of doctrine interpretation.

- The Age of Human Rights Journal* (Q4). 2023. № 21. e 7698. URL : DOI: <https://doi.org/10.17561/tahrj.v21.7698>
4. Udovyka Larysa. Areas of public organizations' influence on legal culture as a basis for civil society formation: theoretical and legal premises. *Improvement of the legal culture as a basis for the formation of civil society of modern times: collective monograph* / O. Borschevska, O. Boryslavska, I. Kharaberiush, O. Krushnitska, etc. Lviv-Toruń: Liha-Pres, 2020. 164 p. P. 133-157. ISBN 978-966-397-191-9. URL : DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-191-9/133-157>.
  5. Viktor V. Horodovenko, Vitalii M. Pashkov, Larysa G. Udovyka. (2018). Protection of patients' rights in the European Court of human rights. *Wiadomości Lekarskie*. 2018, tom LXXI, nr 6, 1200-1206 URL:http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24518/1/S_Kondratuk_PDDCPA.pdf
  6. Viktor V. Horodovenko, Vitalii M. Pashkov, Larysa G. Udovyka. International Legal instruments in the field of bioethics and their impact on protection of Human Rights. *Wiadomości Lekarskie*. 2020, VOLUME LXXIII, ISSUE 7, JULY 2020, 1554-1560. URL: <https://wiadlek.pl/wp-content/uploads/archive/2020/WLek202007144.pdf>
  7. Viktor V. Horodovenko, Larysa G. Udovyka, Hanna O. Dichko. Ensuring respect for human rights and freedoms in the context of states' measures introduction to combat the COVID-19 pandemic: european experience. *Wiadomości Lekarskie*, VOLUME LXXIII, ISSUE 12 PART 2, DECEMBER 2020, P. 2773-2779. URL: <https://wiadlek.pl/wp-content/uploads/archive/2020/WLek202012212.pdf>.
  8. Viktor V. Horodovenko, Larysa G. Udovyka, Tatiana O. Shekhovtsova. Vaccination in the System of Human Rights and Obligations: impact of the COVID-19 Pandemic. *Wiadomości Lekarskie*. VOLUME LXXIV, ISSUE 11 PART 2, NOVEMBER 2021. P. 2983-2991. URL: <https://ccu.gov.ua/library/vaccination-system-human-rights-and-obligations-impact-covid-19-pandemic>.
  9. Ажнюк Б. Мовні права : колективні й індивідуальні. *Право України*. 2016. №3. С. 84-93.
  10. Барабаш О.О. Четверте покоління прав людини: загальнотеоретична характеристика. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2016. № 837. С. 213–217.
  11. Бевз Г. Охорона і захист дитини в умовах сучасного права: погляд психолога. *Право України*. 2013. №10. С.152-159.
  12. Берч В.В. Соматичні права та медичне право: питання захисту гідності та автономії. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. № 5. 2023. С. 92–95. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/290526/284110>.
  13. Бисага Ю.М. Соматичні права: захист фізичної сфери людської гідності та автономії. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія ПРАВО. Випуск 79: частина 2. 2023. С. 285–389. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/289728/283231>.

14. Білак М. Подвійні стандарти застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини. *Право України*. 2018. №2. С.185-198.
15. Білоскурська О.В., Федорчук М.Д. Нормативно-правове регулювання обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану в Україні. *Правова держава*. 2022. № 46. С. 7–18.
16. Болдіжар С. Еволюція четвертого покоління прав людини у сфері охорони здоров'я. *Підприємництво, господарство і право*. №6. 2020. С. 110-116. URL: <http://www.pgjournal.kiev.ua/archive/2020/6/21.pdf>
17. Братасюк О.Б., Ментух Н.Ф. Поняття та класифікація цифрових прав в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 58–61.
18. Булеца С.Б., Менджул М.В., Калько А. І. Цифровізація права на медичну допомогу: порівняльний аспект. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. №1. С.356-360.
19. Бунчук О.Б. Засади формування четвертого покоління прав людини. *The VIIIth International scientific and practical conference "Topical issues of science and practice"*. November 02-06, 2020. London. Great Britain. P. 213–215.
20. Величко Д. М., Ченшова Н. В. Четверте покоління прав людини у сфері охорони здоров'я: особливості становлення та сучасний стан в Україні. *Право і суспільство*. № 1. 2023. С. 3-9. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/d7073597-02bf-4936-a16e-476572eafcaa/content>
21. Вінсент А. Де Гастано. До питання про свободу совісті і релігії : стаття 9 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. *Право України*. 2015. №2. С.81-97.
22. Гиляка О.С. Новітні технології та права людини: аналіз деяких критичних проблем цифрової ери. *Вісник Національної академії правових наук України*. Том 30. № 2. 2023. С. 15–30. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/gylyaka_o._novitni_tehnologiyi_ta_prava_lyudyny_2023_0.pdf.
23. Головань І., Кампо В. Повага і захист гідності людини в Україні: проблеми впровадження європейської моделі. *Право України*. 2015. №2. С.163-174.
24. Головатий С. Рада Європи і людські права. *Право України*. 2017. №4. С.9-25.
25. Головатий С. Тріада європейських цінностей – верховенство права, демократія, права людини – як основа українського конституційного ладу (частина третя: права людини). *Право України*. 2015. № 1. С. 13–92.
26. Гончаров В. Ex tunc v. ex nunc: проблема дії в часі судових рішень прецедентного характеру у практиці Європейського суду з прав людини. *Право України*. 2017. №4. С.76-85.
27. Городовенко В. В., Удовика Л. Г. Теорія права : курс лекцій для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Право» освітньо-професійної програми «Право». Запоріжжя : ЗНУ, 2022. 248 с.

28. Городовенко В.В., Удовика Л.Г., Шеховцова Т.О. Вакцинація в системі прав і обов'язків людини: вплив пандемії COVID-19. *Правове регулювання діяльності у сфері охорони здоров'я: корупційні виклики під час пандемії : матеріали V Мед.-прав. форуму*, (м. Харків, 9–10 груд. 2021 р.): електрон. наук. вид. / [уклад.: Ю. Ю. Забуга, С. С. Шрамко] ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса ; Нац. акад. прав. наук України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; Координатор ОБСЄ в Україні [та ін.]. Харків : Право, 2021. 74 с. С. 39.
29. Гудима Д. Антропологічні сюжети у практиці Страсбурзького суду (на прикладі захисту прав «квірів»). *Право України*. 2011. №7. С.33-41.
30. Гудима Д. Законність обмеження права на свободу й особисту недоторканність у практиці Страсбурзького суду. *Право України*. 2017. №4. С.55-65.
31. Гудима Д. Принцип екстериторіальності у практиці Європейського суду з прав людини. *Право України*. 2015. №2. С.113-127.
32. Джунь В. До питання про право народу на повстання проти деспотизму. *Право України*. 2014. №11. С.145-153.
33. Дзюбенко О.Л. Обмеження конституційних прав і свобод людини в умовах встановлення правового режиму карантину. *Електронне наукове видання «Порівняльно-аналітичне право»*. 2020. №4. С. 57-65. http://par-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/09/PAP-4_2020_1.pdf
34. Добрянський С. Роль Хартії основних прав Європейського Союзу в юридичному гарантуванні прав і свобод людини. *Право України*. 2015. №10. С.67-78.
35. Добрянський С. Приєднання Європейського Союзу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: доцільність, проблеми та перспективи. *Право України*. 2017. №4. С.117-125.
36. Добрянський С. Юридичне гарантування дотримання прав людини інституціями Європейського Союзу : перспективи удосконалення. *Право України*. 2015. №2. С.151-162.
37. Добрянський С., Кокір Я. Репродуктивні права людини в Європейському Союзі: можливості удосконалення юридичного гарантування. *Право України*. 2023. №6. С.69-84.
38. Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні 1 лютого-31 липня 2022. 27 вересня 2022. Об'єднані нації. Права людини. Управління Верховного комісара. Україна. URL: <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2022-09/ReportUkraine-1Feb-31Jul2022-ua.pdf>.
39. Дроздова О. Репродуктивні права: міжнародно-правовий аспект. *Право України*. 2016. №5. С. 183-189.
40. Дудаш Т. Зважування і балансування прав людини як спосіб правового аргументування. *Право України*. 2023. №6. С.33-50.
41. Дудаш Т. Особливості аргументування рішень Європейського суду з прав людини (до характеристики методологічних підходів). *Право України*. 2017. №4. С.86-96.

42. Заява Голови Міжнародного кримінального суду, судді Пйотра Гофманського від 17 березня 2023 р.: судді Міжнародного кримінального суду видають ордери на арешт Володимира Володимировича Путіна та Марії Олексіївни Львової-Белової. *Право України*. 2023. №3. С.16-17.
43. Заява Прокурора Міжнародного кримінального суду Каріма А. А. Хана про видачу ордерів на арешт Президента Володимира Путіна та Марії Львової-Белової від 17 березня 2023 р. *Право України*. 2023. №3. С.14-15.
44. Звіт про порушення міжнародного гуманітарного права та прав людини, воєнні злочини та злочини проти людяності, вчинені в Україні починаючи з 24 лютого 2022 року. Професори Вольфганг Бенедек, Вероніка Білкова та Марко Сассолі. Організація з безпеки та співробітництва в Європі Бюро з демократичних інститутів і прав людини. URL:<https://www.osce.org/files/f/documents/5/2/517815.pdf>
45. Карпачова Н. Європейська конвенція з прав людини — фундамент формування захисту прав людини в Україні. *Право України*. 2017. №4. С. 34-54.
46. Козинець О. Г., Пальона А. В. Поняття евтаназії та проблеми правового регулювання в зарубіжних країнах. *Право і суспільство*. №1. 2022. С. 17-22. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2022/1_2022/3.pdf
47. Концевич В. Метаморфози правової реальності: новітні права людини. *Наукові перспективи (Naukovi perspektivi)*. 2024. № 4 (46).
48. Костицький В. В., Суходольська А.А.. Права людини як ознака сучасності держави. *Наукові заходи Юридичного факультету Західноукраїнського національного університету*. 2024. С. 107-110.
49. Кохановська О. Проблеми реалізації інформаційних прав в Україні (приватноправовий аспект). *Право України*. 2018. №1. С.63-71.
50. Кузнєцова Н. Громадянське суспільство і захист порушених прав численних груп у порядку масового позову. *Право України*. 2015. №9. С.44-48.
51. Лук'янов Д. Ісламське віровчення і цінність прав людини : можливість співіснування. *Право України*. 2015. №2. С.73-80.
52. Маан Б. Колективні позови в Європі. *Право України*. 2015. №9. С. 13-17.
53. Майданик Р. Впровадження масового позову в право України : поняття, модель і правозастосування. *Право України*. 2015. №9. С.49-55.
54. Маланчук Б. Особливості статті 3 ЄКПЛ крізь призму основних принципів тлумачення Конвенції. *Право України*. 2011. №7. С.42-47.
55. Мартинюк І. Актуальні питання патентного права : досвід України та ЄС. *LAW HERALD*. 2024. С. 282-298.
56. Матвєєв С. В., Романова, О. М. Юридичний механізм обмеження прав людини в умовах воєнного стану в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2023. №(2). С.76-80. URL: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2.2023.16>.
57. Оніщенко Н. До питання про розвиток доктрини прав людини в Україні (роки незалежності). *Право України*. 2013. №9. С.176-193.

58. Панкевич О. Захист права на приватність : динаміка світоглядно-методологічних основ (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини). *Право України*. 2017. №4. С.66-75.
59. Панкевич О. Право людини на свободу: православна та католицька інтерпретації *Право України*. 2015. №2. С.73-80.
60. Панкевич О., Гаврильців М. Концепція захисту екологічних прав у практиці Страсбурзького суду: деякі загальнотеоретичні та філософсько-правові аспекти. *Право України*. 2023. №6. С.51-68.
61. Перелік рішень, ухвалених Європейським судом з прав людини. Офіційний веб-сайт Європейського суду з прав людини. URL: <http://www.echr.coe.int/echr/>.
62. Пилипенко П., Буряк В. Особливості реалізації права на працю в умовах воєнного стану в Україні. *Право України*. 2022. №6. С. 14-25.
63. Посібник ЕНРАС. Міжнародні механізми для подання скарг про порушення прав людини проти Російської Федерації після її виключення з Ради Європи. липень 2022. URL: https://ehrac.org.uk/wp-content/uploads/2022/08/EHRAC-briefing-note_0622_UKR-final.pdf
64. Права людини в особливих правових режимах: досвід України : монографія / Д. С. Терлецький, О. В. Марусяк, Ю. Д. Батан, М. В. Афанасьєва та ін. ; за заг. ред. д.ю.н., проф. М. В. Афанасьєвої. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 356 с.
65. Прилипко С., Ярошенко О. Право на працю в системі прав людини. *Право України*. 2014. №6. С.102-110.
66. Рабінович П. Міжнародні стандарти прав людини (загальнотеоретична характеристика). *Право України*. 2015. №10. С.58-66.
67. Рабінович П. На шляху до формування доктрини основоположних прав людини. *Право України*. 2022. №1. С.23-38.
68. Рабінович П. Основоположні права людини : терміно-поняттєвий інструментарій дослідження та викладання. *Право України*. 2015. №2. С.9-23.
69. Рабінович П., Гарасимів О. Практика Страсбурзького суду у справах проти України як чинник удосконалення її законодавчих гарантій прав людини. *Право України*. 2015. №2. С.128-139.
70. Рабінович П., Панкевич О. Тест на недискримінацію в практиці Європейського суду з прав людини : оцінювальні аспекти *Право України*. 2017. №4. С.97-107.
71. Рабінович С. У пошуках підстав прав людини: до дискусій у сучасному українському правознавстві. *Право України*. 2023. №6. С.19-32.
72. Рабінович П.М. На шляху до формування доктрини основоположних прав людини. *Право України*. 2022. № 1. С. 23–38.
73. Разметаєва Ю.С. Цифрові права людини та проблеми екстратериторіальності в їх захисті. *Право та державне управління*. 2020. № 4. С. 12–23.
74. Регіцці Г. Групові позови в Італії. *Право України*. 2015. №9. С.18-27.

75. Резолюція Європейського Суду з прав людини щодо наслідків припинення членства Російської Федерації в Раді Європи відповідно до статті 58 Європейської Конвенції з прав людини. *Право України*. 2022. №3. С.42.
76. Резолюція Ради з прав людини ООН від 12 травня 2022 року S-34/1 “Погіршення ситуації з правами людини в Україні, викликане російською агресією” *Право України*. 2023. №11. С.29-32.
77. Речицький В. Права людини в Україні : критичний погляд на досягнуте. *Право України*. 2015. №10. С. 79-86.
78. Ригіна О. «Keating-Owen Child Labor Act of 1916» — перша федеральна законодавча спроба заборонити використання праці дитини у США. *Право України*. 2013. №12. С.296-304.
79. Римаренко С.Ю. Права нації та права людини: між Сциллою та Харібдою. Київ : Світогляд, 2005. 78 с.
80. Рішення Європейського суду з прав людини про застосування тимчасових заходів щодо індивідуальних заяв у зв'язку з військовою агресією Росії проти України від 4 березня 2022 року (витяг). *Право України*. 2022. №3. С.40.
81. Рішення Європейського суду з прав людини щодо застосування тимчасових заходів у справі у зв'язку з військовою агресією Росії проти України від 1 березня 2022 року (витяг). *Право України*. 2022. №3. С.39.
82. Ромовська З. Право на свободу творчості. *Право України*. 2016. № 11. С.131-143.
83. Руснак Л. М., Теремецький В.І. Правова природа та особливості надання медичних послуг медичними працівниками: вектор української доктрини. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені ЕО Дідоренка*, 2024, 1: 241-253.
84. Савчин М. Конституційна економіка та основні моделі втручання держави в економічні свободи. *Право України*. 2018. №5. С. 13-29.
85. Савчин М. Права людини. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/>.
86. Синчук С., Рим О. Європейські стандарти соціального захисту переміщених з України осіб: все нове – добре забуте старе. *Право України*. 2022. №6. С.40-54.
87. Сімутіна Я. В. Обмеження трудових прав в умовах воєнного стану. *Альманах права*. 2022. № 13. С. 150. URL: <https://doi.org/10.33663/2524-017X-2022-13-23>.
88. Софінська І. Право на ім'я у парадигмі концепції громадянства. *Право України*. 2017. №12. С. 123-131.
89. Тимошук О.Г. Здобутки та виклики України у питаннях прав людини до європейської інтеграції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. №2. С. 56-59.
90. Тихомиров О.О. Межі і обмеження інформаційних прав людини. *Право і суспільство*. 2023. №1. С. 31-39.
91. Тихомиров О. О. Права людини: інформаційний вимір: монографія. Одеса: Вид-во «Юридика», 2023. 304 с.

92. Тополевський Р. Юридична відповідальність за порушення людських прав і воєнні злочини під час агресії Російської Федерації проти України: передумови та перспективи. *Право України*. 2023. №6. С.85-95.
93. Турута О.В., Жидкова О.О. Вплив штучного інтелекту на права людини. *Матеріали всеукраїнського круглого столу «Штучний інтелект у правовій практиці : межі та можливості»* 15 березня 2024 р. Львів-Київ-Харків_Одеса-Ужгород. 2024. С. 184-214.
94. Удовика Л. Г., Новоселова В. В. До питання про роль громадських об'єднань у відновленні довіри громадянського суспільства до судової влади в Україні. *Правова освіта та правова наука в умовах сучасних трансформаційних процесів: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 18 листопада 2021 року / за заг. ред. Т.О. Коломoeць. Запоріжжя: ЗНУ, 2021 Запоріжжя: ЗНУ, 2021. С. 25-28.*
95. Удовика Л. Г., Серeda А.М. Судовий захист прав пацієнтів: сучасний стан та напрями удосконалення. *Право та державне управління: Зб. наук. пр.* 2018. № 4. С. 27–33
96. Удовика Л. Г., Шеховцова Т.О. Політичні партії як суб'єкт виборчого процесу до Європейського парламенту. *Держава та регіони: науково-виробничий журнал. Серія: Право.* 2020. №2. С. 25-31.
97. Удовика Л.Г. Напрями впливу громадських організацій на правову культуру громадян як основу становлення громадянського суспільства в Україні. *Запорізькі правові читання: матеріали Щорічної міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 19–20 травня 2020 року / за заг. ред. Т.О. Коломoeць. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 230-232.*
98. Удовика Л.Г., Шеховцова Т.О. До питання про права людини в умовах збройних конфліктів. *Актуальні проблеми юридичної науки : збірник тез Міжнародної науковопрактичної конференції Двадцяті осінні юридичні читання «Права людини в сучасному світі проблеми теорії та практики» (м. Хмельницький, 1-2 жовтня 2021 року).* Хмельницький : Хмельницький університет управліннята права імені Леоніда Юзькова, 2021. С. 267-269.
99. Четверте покоління прав людини: особливості правового регулювання, проблеми та перспективи розвитку в сфері охорони здоров'я : монографія / за заг. ред.: д.ю.н., проф. С. Б. Булеци; д.ю.н., доц. М. В. Менджул. Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2020. 444 с.
100. Шаповал В. Феномен прав і свобод людини та громадянина (теоретико-правовий і конституційний аспекти). *Право України*. 2015. №2. С.24-45.
101. Шумило М. Гарантії трудових прав осіб, призваних до лав Збройних Сил України під час війни. *Право України*. 2022. №6. С. 26-39.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: www.rada.gov.ua.

2. Офіційний портал Кабінету міністрів України. URL: www.kmu.gov.ua
3. Офіційний сайт Президента України. URL: www.president.gov.ua.
4. Національна бібліотека ім. Вернадського. URL: www.nbuv.gov.ua.
5. Сайт присвячений правам людини в Інтернет. URL: www.internetrights.org.ua.
6. Практика ЄСПЛ. Український акцент. URL: <https://www.echr.com.ua>
7. Інформаційний центр Міністерства юстиції України. URL: <http://www.informjust.kiev.ua>.
8. Офіційний сайт Європейського Союзу. URL: <http://www.europa.eu>
9. Євроінтеграційний портал. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua>
10. Каталог юридичних позицій Конституційного Суду України URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/katalog-yurydychnyh-pozyciy-konstytucijnogo-sudu-ukrayiny-za-rishennyamy-vysnovkamy>

Навчальне видання
(українською мовою)

Укладачі:

Удовика Лариса Григорівна
Пелех Ія Василівна
Сидоров Ярослав Олексійович

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

Навчальний посібник
для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра
спеціальності «Менеджмент» освітньо-професійних програм
«Менеджмент організацій і адміністрування», «Менеджмент готельного,
курортного та туристичного сервісу», «Менеджмент міжнародного бізнесу»,
«Підприємництво та комерційна логістика»

Рецензент *Д.О.Єрмоленко*
Відповідальний за випуск *Л.Г. Удовика*
Коректор *І.В. Пелех*